

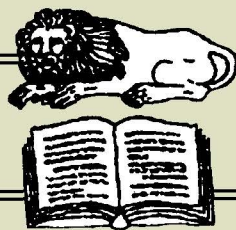

Jeromos füzetek

Bibliatudomány – Bibliaapostolság

---

103. szám

Húsvét

Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat

Budapest, 2016

Húsvét (Vágvölgyi Éva rajza)	címlap
Ajánlás (Ferenc pápa)	1
Az isteni irgalmasság az Újszövetségben (Tarjányi Béla)	2
Mózes a hegyen – A Pápai Bibliikus Bizottság (Martos L. Balázs)	11
A Görögkeleti Egyház sorsa, 2. rész (Tarjányi Béla)	17
<i>Élő Ige Bibliaiskola, 93. óra (Vágvölgyi Éva)</i>	43
Legendák az apostolokról –Máté (T.B.)	54
Társulatunk életéből	58
Ajánlatunk	Borító

J e r o m o s f ü z e t e k
az első magyar szentírástudományi folyóirat
– gyakorlati anyaggal hitoktatók számára –
ISSN 0866-2207

Szerkeszti, kiadja és terjeszti:

Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat

B i b l i a k ö z p o n t

1066 Budapest, Teréz krt. 28. I/6. Fax: 312-24-78

Nyitva: hétfő-csütörtök, 9-17-ig ☎ 332-22-60

Email: jeromos@biblia-tarsulat.hu

Honlap: www.biblia-tarsulat.hu

**A szerkesztőbizottság tagjai: Gyürki László, Kocsis Imre,
+Székely István, Tarjányi Béla,
Thorday Attila, Vágvölgyi Éva**

Felelős szerkesztő: Tarjányi Béla

Nyomda: Royal Press Hungary Kft.

Az irgalmasság Istene

A Szentírás „**irgalmas Istenként**” mutatja be az Urat. (...) Az Úr „**irgalmas**”: ez a szó arra a gyengédségre utal, amellyel az anya bánik gyermekével. A Biblia által használt héber szó ugyanis az ember zsigereit és az anyaméhet is jelenti. Vagyis egy olyan Isten képét kelti bennünk, akinek a szíve megesik rajtunk, aki elérzékenyül, miként egy anya, aki karjába veszi gyermekét, és csak arra vágyik, hogy szeressen, védelmezzen, segítsen, készen arra, hogy mindent odaadjon, még önmagát is. Ez az a kép, amelyet ez a szó ébreszt bennünk.(...)

A Biblia azt is írja, hogy az Úr „**kegyes**”, abban az értelemben, hogy kegyelmet gyakorol, **együttérez**, nagyságában lehajol a gyengéhez és a szegényhez, **mindig kész a befogadásra, a megértésre, a megbocsátásra**. Olyan, mint az apa a Lukács-evangéliumban olvasható példabeszédben (vö. Lk 15,11–32): ez az apa nem zárkózik be a neheztelésbe amiatt, hogy a kisebbik fia elhagyta, hanem épp ellenkezőleg, folytonosan várja – hiszen ő adott neki életet. – Aztán pedig elébe szalad, megölelgeti, nem is engedi, hogy végigmondja bűnbánó szavait, szinte a szájára teszi a kezét, olyan nagy benne a szeretet és az öröm, hogy megtalálta. Aztán pedig kimegy, hogy a nagyobbik fiát is hívja, aki méltatlankodik, és nem hajlandó ünnepelni, azt a fiát, aki bár mindig otthon maradt, inkább szolgaként, mint fiúként élt, de az apa hozzá is lehajol, próbálja becsalogatni, igyekszik megnyitni szívét a szeretetre, hogy senki se maradjon ki az irgalmasság ünnepéből. Az irgalmasság ünnep! (...)

Olyan szeretet ez, amely megteszi az első lépést, nem a mi emberi érdemeinktől függ, hanem végtelenül ingyenes. Ezt az értünk való isteni aggodást semmi sem állíthatja meg, még a bűn sem, mert képes arra, hogy felülemelkedjen a bűnön, hogy legyőzze és megbocsássa a rosszat.

Ferenc pápa

Tarjányi Béla

Az isteni irgalmasság az Újszövetségben¹

2015. december 8-án, Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatásának ünnepén a Szent Péter-bazilikában Ferenc pápa megnyitotta az irgalmasság szentévé. Tarjányi Béla nyugalmazott biblikus tanárral, a Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat ügyvezető elnökével arról beszélgetünk, hogyan jelenik meg az irgalmasság az Újszövetségben.

Mondhatjuk, hogy az Újszövetséget végig áthatja a megtest-sült Isten, Jézus Krisztus irgalmas elkülete?

Isten irgalmasságával kapcsolatban szeretnék valamit előrebocsátani. A bűnös ember Isten általi büntetéséről gyakran beszél a Szentírás, de az én véleményem az, hogy Isten valójában soha senkit nem akar megbüntetni, és nem is büntet meg. A bűnös, gonosz ember valójában *bűnhődik*. A bűnhődés elkerülhetetlen. Hogyan történik ez? Azok esetében, akik itt élnek a földön, és bünt követnek el, a legtöbb esetben megtörténik annak felismerése, hogy rossz dolgot követtek el, és ez fájdalommal tölti el őket. Ezt a fájdalmat az igazság, a valóság hozza létre az emberben, ez nem Isten büntetése, hanem a bűnnek az egyszerű és egyenes következménye. Azok pedig, akik nem döbbenek rá életükben, hogy mennyi rosszat tettek, haláluk után fogják tetteik fonákságát és szörnyűségét átérezni, fájjalni. Ezt nevezzük tisztító tűznek, amikor az ember odaát rádöbben arra, hogy mennyi rosszat követett el életében, és ez fájdalommal tölti el. Ezt a fájdalmat nem lehet elkerülni. Vannak azután olyanok is, akik a gonoszságukban megátalkodottan hálnak meg: ők a mi hitünk szerint egy örökléten át ennek a keservét viselik. Tehát egyik esetben sem Isten büntetéséről van szó, hanem a bűn következményéről.

Isten irgalmasságával kapcsolatban felvetődik a kérdés, mi a különbség a megváltás, a kegyelem, és az irgalom között? Az a tény,

---

¹ A Magyar Kurír interjúja, 2016. jan. 10. Készítette: Bodnár Dániel

hogy Isten Jézus Krisztus önként vállalt életáldozata révén Isten *megkegyelmez* nekünk, a kifejezés erejénél fogva Isten határtalan nagyságát és jóságát bizonyítja. Ha valaki megkegyelmez valakinek, azt nagylelkűségből teszi. Ezzel szemben aki irgalmaz, az együtt-érzésből cselekszik, mert a másik fontos neki, mert szereti az illetőt. A kegyelem és az irgalom kifejezések nagyon hasonló tartalmúak, mégis, amikor az irgalmasságról beszélünk, inkább az együttérzés, a szeretet szempontja kerül előtérbe, az, hogy Istennek nem vagyunk közömbösek.

Természetes, hogy amikor Istenről beszélünk, mindig egy kicsit emberi léptékben gondolkozunk. Azért használjuk ezeket a kifejezéseket Istennel kapcsolatban, mert valahogy mégiscsak beszélni szeretnénk a kimondhatatlan Istenről. Az emberek esetében is megkülönböztethetjük azt, ha valaki nagyvonalú, és elvárja, hogy csodáljuk őt ezért, hálásak legyünk neki, vagy pedig azért tesz valakivel jót, mert az illető nagyon fontos neki, nagyon szereti, együtt érez vele. Isten pedig mindenkor együtt érez velünk, fontosak vagyunk neki. Nehéz Istennel kapcsolatban érzelmekről beszélni, mégis jól tudjuk, hogy ő valódi, forró szeretettel van az ember iránt. Isten aggódó szeretettel, szánalommal tekint az emberre, amikor látja annak sok-sok nyomorúságát. Jól látjuk ezt látjuk az Újszövetségben, ahol nagyon gyakran esik szó Isten kegyelméről, jóságáról, irgalmasságáról. Ugyanakkor ezeket szövegeket vizsgálva azt látjuk, hogy az irgalmasságnak valójában két távlata van: Isten irgalmaz nekünk, embereknek, de ennek van egy fontos következménye – és ezt kiemelten hangsúlyozza az Újszövetség –, hogy ha Isten hozzánk irgalmas, akkor nekünk is irgalmasnak kell lennünk embertársainkhoz..

Jézus több példabeszédében van erre utalás, de említhetjük Szent Pál efezusiakhoz írt levelét is, amelyben arra inti a közösség tagjait, hogy legyenek egymással könyörületesek.

Igen, nagyon sok helyen, például az adósról szóló példabeszédben, amikor az Úr megsajnálja a szolgát, és elengedi a tartozását. A szolga viszont, amikor eltávozik tőle, találkozik azzal, aki neki tartozott valami csekélységgel, és agyba-főbe veri szolgatársát. Ekkor az Úr megfeddi őt, elmarasztalja ezt a szolgát, gonosz szívűnek nevezi,

és figyelmezteti: Ha én irgalmas voltam hozzád, akkor neked is irgalmasnak kellett volna lenned embertársaddal szemben (vö. Mt 18,23-30).

Fölvetődhet a kérdés, hogy Isten vajon miért irgalmas velünk, teremtményeivel szemben?

Isten azért irgalmas velünk – ahogy azt már mondtam –, mert fontosak vagyunk számára, mert együtt érez velünk, megértő társunk a szenvedésben. Ezt mindenekelőtt Jézus példáján keresztül ismertük meg. Számos példázat, kifejezés jelzi azt az Újszövetségben, hogy Isten mennyire megért minket, egészen elfogad bennünket, nagyon fontosak vagyunk neki, és ezért irgalmas hozzánk.

Mit jelent ez a valóságban?

Mindenek előtt azt, hogy Isten kész a bűneinket megbocsátani. Ez tény. Az igazságosság viszont megkövetelte azt, hogy a megbocsátás ne jóvátétel nélkül történjék, hanem legyen ellentételezése. Ha valaki rosszat tesz vagy tett, az a rossz ott marad a világban, jelen van és rombol. Ezt pedig jóvá is kellene tenni. Hogy lehet az ilyesmit jóvátenni? Egyrészt úgy, hogy Jézus szenvedése, kereszthalála mindent ellentételez. Hol van itt az igazságosság? Teljes mértékben megvalósul, mert minden rosszal szemben áll egy nagyobb jó: Jézus szenvedése, áldozata.

Emberileg talán úgy érezzük, hogy igazságtalan dolog az, ha valaki gonosz volt, és mi mégis, Jézus érdemeire való tekintettel mindent megbocsátunk neki. De itt már nem az igazságosság, hanem az irgalmasság érvényesül. Ez már nem Isten nagysága, nagylelkűsége, hanem Istennek az ember iránt érzett feltétel nélküli szeretete, amely túllép minden igazságosságon. Ezért történhet meg az, hogy bár bűnhödnünk kellene itt a földön, amikor rádöbbenünk a bűneinkre, de ha tudjuk, hogy Isten irgalmas és rendezi mindazt, amit elrontottunk, akkor ez lelki békével tölthet el bennünket, és felold minket a lelkiismeretfurdalás alól, mert tudjuk, látjuk, hogy Isten végtelenül irgalmas.

Nézzük például a tékozló fiú történetét az Újszövetségben (Lk 15,11-32). Az apjától örökségét kikövetelő fiú léha étellel eltéko-

zolta a vagyonát. Amikor aztán semmije sem maradt, és elszegődött egy gazdához, éhezett, de még a disznók eledeléből sem adtak neki. Ekkor elhatározta, hogy visszatér az apai házba. Az apja pedig örömmel fogadta. Ennek a fiúnak egész életében a mellét kellett volna vernie, mondván: elrontottam az életemet, mit tettem, mennyire megbántottan az apámat! Ám a fiú azt látja, hogy az apja mérheterlen szeretettel fogadja őt, mindenféle szemrehányás nélkül. Nem szab neki feltételeket, nem mondja neki, hogy javuljon meg, többet ilyet ne csináljon. A fiú érzi, hogy az apja most még jobban örül neki, mint azelőtt. Megtapasztalva ezt a szeretetet, nincs szükség többé arra, hogy bánkódjék a múltja miatt: az apa túlaradó szeretete feloldja őt még az önvád alól is.

A történet természetesen magát Istent mutatja be nekünk, az ő irántunk való végtelen szeretetét, irgalmát. Valójában erről van szó Isten irgalmassága kapcsán: látjuk és megtapasztaljuk ezt a szeretetet, irgalmat, azt, hogy Isten együtt érez velünk – és így az ember

teljes joggal leteheti bűneinek a terhét, már itt a földön! Odaát természetesen ugyanígy meg fogjuk látni ezt az irgalmat a maga teljességében. Meglátjuk azt, hogy Isten mennyire örül annak a jónak, ami bennünk volt, mennyire megértett bennünket, amikor hibáztunk és bűnt követtünk el, és mennyire örül annak, hogy ezen már túl vagyunk. Isten legfőbb célja ugyanis az, hogy mi is ugyanebben a lelületben éljünk őbenne örökké.

Isten irgalmas voltából azonban egyenesen következik az, hogy nekünk is irgalmasoknak kell lennünk. Igen, amikor az ember látja és megtapasztalja Isten irgalmasságát, átéli azt, hogy ez az irgalom fel szabadít bennünket bűneink, gyengeségeink, önvádunk terhe alól, akkor az embernek tudnia kell, hogy neki is irgalmasnak kell lennie.

Ha én ugyanígy viselkedem a másik emberrel, akkor ugyanez történik a másikban énáltalam! Nem nagylelkű adakozónak kell lennem, nem nagylelkű megbocsátónak, aki Istenhez hasonlóan semmibe veszem a másikat a gonoszságát, mert szeretem őt, mert fontos a számomra. Ez következik abból, hogy ha Isten hozzánk irgalmas, ne csak bocsássunk meg az ellenünk vétkezőnek, hanem éreztessük embertársunkkal, hogy ő fontos a számunkra, hogy szeretjük őt, és hogy semmiféle fenntartásunk, neheztelésünk nincs vele szemben.

A bűnbánat mennyire előfeltétele az irgalmasságnak?

Ezzel kapcsolatban van egy sajátos véleményem. Szerintem egy ember háromféle módon követhet el bűnt: tudatosan, téves lelkiismerettel és gonoszságból. Aki tudatában van bűnének, azt később bánja, sajnálja, hogy rosszat tett. Meggyőződésen, hogy a legtöbb embert bántja, ha bűnt követ el. Ha pedig a bánat jelen van, Isten kész megbocsájtani, és meg is bocsájt. A második lehetőség a téves lelkiismeret. Van, aki úgy tesz rosszat mással, hogy közben azt hiszi, valójában jót tesz. Ennek többféle oka lehet, például az, hogy nincs tisztában tette következményével, nem érzékeli, hogy rosszat tesz, vagy olyan neveltetésben részesült, hogy azt hiszi, a rossz a jó. Az öngyilkos merénylők például meg vannak győződve arról, hogy jót tesznek, hogy Istent szolgálják. Úgy gondolom, hogy az ilyen „mártírok” haláluk után, amikor Isten elé kerülnek, rá fognak döbbedni arra, hogy tettük hatalmas tévedés volt. Az ő esetükben azért érvényesülhet Isten megértő, együtt érző szeretete (irgalmassága), mert az illető nem tudta, hogy rosszat tesz. Bizonyára így szól majd hozzá az ítélő Isten: bár száz embert megöltél, de nem tehetél róla, mert azt hitted, a lehető legjobbat teszed. Az ilyen öngyilkos, sok embert meggyilkoló embernél is lesz bűnbánat, de már csak odaát, amikor mindent világosan lát. Ez a bűnbánat azonban már `nem érvényes`, mert az ebben az életben való bűnbánat szükséges a megbocsátáshoz. Odaát már csak az önvád marad – ezt viszont feloldja Isten irgalmas, megértő szeretete. A harmadik eset, amikor valaki tudatosan követi el a rosszat, nem érez bűnbánatot, és a gonoszságban megátalkodottan hal meg. Az ilyen lélek odaát sem érez bűnbánatot, csak örök önvádat: rájuk az örökké tartó kárhozat vár. (Ez azonban nem Isten büntetése, amint említettük, hanem örök bűnhődés.)

Az evangéliumban Jézus arra inti követőit, hogy legyenek irgalmasok másokkal szemben, mert ha nem így tesznek, velük sem lesz irgalmas mennyei Atyja.

Ez pontosan így van. Ha a mennyei Atya irgalmas velünk, bűnös lelkekkel, akkor hogyan tehetnénk meg, hogy mi ne legyünk irgalmasok embertársainkkal szemben? „Boldogok az irgalmasok, mert ők irgalmat nyernek” (Mt 5,2). Ez talán a legszebb, legemberibb megfogalmazás az Újszövetségben az irgalomról.

Péter kérdésére, hogy hányszor kell megbocsátanunk az ellenünk vétkező felebarátunknak, talán hétszer, Jézus azt válaszolja, hogy hetvenszer hétszer. Ez esetben összefügg a megbocsátás és az irgalom, vagy ez itt két külön kategória?

A legszívesebben szétválasztanám a két fogalmat. Természetesen Isten végtelen sokszor megbocsát a bűnösnek, ha van benne igazi bűnbánat. A Péterrel kapcsolatos jézusi mondás azonban nem tartalmaz semmit az irgalommal kapcsolatban. Az irgalom mélyebb, melegebb, személyesebb, mint a megbocsátás. Igen, hetvenszer hétszer meg kell bocsátanunk – de Jézus itt nem beszél arról, hogy miért és hogyan, ez a szöveg csak a megbocsátásról szól. Az persze ezzel kapcsolatban is érvényes, hogy ha Isten számtalanszor megbocsát nekünk, akkor nekünk is ugyanezt kell tennünk az ellenünk vétkezőkkel. De ha megbocsátásról beszélünk, akkor nem jut kifejezésre az a személyes kapcsolat, mint az irgalmasság esetében. Az irgalmasság szó kifejezi, tükrözi azt, hogy valaki kedvel engem, hogy szeretetből viselkedik így irántam. A megbocsátás Isten nagyságát és nagylelkőségét juttatja kifejezésre, irgalmassága viszont azt, hogy velem együtt érez, személyesen szeret engem, fontos vagyok számára.

Ezek alapján Zakeus, a vámos, vagy a bűnös asszony története a megbocsátáshoz vagy az irgalomhoz tartozik?

Zakeus felmászik a fára, mert nem mer odamenni Jézushoz, pedig nagyon szeretne vele találkozni. Az emberek utálják őt, és ő attól fél, hogy félrelöknék, kicsúfolnák. Ezért fenn a fán, az ágak közül lesi Jézust. Jézus azonban mégis őt választja, mert észreveszi Zakeusban

a vágyat, hogy szeretne nemcsak vele találkozni, hanem más ember is lenni.

Itt is nyilvánvalóvá válik Jézus irgalma, amint ráérez egy másik ember azon vágyára, hogy szabadulni szeretne a helyzetéből. Segítség nélkül ezt a lépést nem tudja megtenni, képtelen feladni az egzisztenciáját, lemondani a jól jövedelmező állásáról, vagy visszafogni magát a rablásban. Az, hogy Jézus észreveszi az ő nyomorultságát, valóban irgalom. (Vö. Lk 19,1-10).

A bűnös asszony esetében pedig (Lk 7,36,50) azt látjuk, hogy Jézust lefegyverzi az asszony túláradó szeretete. Itt ő nem irgalmaz, mert a bűnös lélek már megtért, a szívét betölti már a szeretet. Itt két olyan ember találkozik, akik között rendkívül jó az összhang. Jézus kimondja ugyan, hogy bűneid bocsánatot nyertek, de ezen már csak egy utólagos megállapítás, mert az asszony cselekedete, hogy megmossa Jézus lábát, csókolgatja, hajával törölgeti és megkeni kenettel, egyértelműen kifejezi, hogy közte és Jézus között teljes a szeretetkapcsolat.

Arra, hogy ha Isten irgalmas velünk, legyünk mi is irgalmasak egymással, talán legklasszikusabb példa az irgalmas samaritánus története... (Lk 10,30-37)

Ez a tökéletes példázat arra, hogyan legyünk mi is irgalmasak egymással. Itt nagyon jól megfigyelhető, hogy mi az irgalmasság. Ott megy a levita, majd a pap, fontos dolguk van. Az útszélen fekszik egy szerencsétlen vándor, összeverve, kifosztva, de nem rezdül meg a szívük. Mindannyian tudjuk, hogy a rászoruló mellett elmenni fájó dolog, legalábbis a jobb érzésű emberek esetében. S akkor jön egy megvetett idegen, egy samaritánus, aki viszont együtt érez ezzel a nyomorulttal, és segít neki. A példabeszédben szereplő személyek

pontosan megmutatják, hogy mi a különbség az irgalmas és az irgalmat elvető ember között.

Amikor valaki átérzi a rászoruló ember helyzetét, és nem nagyvonalúan, hanem együttérző szeretetből segít neki. A beteget az ellátás után a sorsára lehetett volna hagyni, de a szamaritanus nem ezt teszi, hanem fölülteti őt a saját szamarára, maga pedig

gyalogol mellette. A fogadóban aztán előre kifizeti az összevert vándor ellátását. A gesztusaiból érezni, hogy mindez valóban embertől emberig terjedő szeretetből történik. Ez az irgalmasság lényege.

Az Apostolok cselekedeteit olvasva némi képet kapunk az ősegyház mindennapjaiból is. Vajon mennyire hatotta át őket az irgalom? Az tény, hogy a pogányok csodálkoztak azon, hogy Krisztus követői mennyire szeretik egymást.

Az ősegyház létrejöttét követően pillanatokon belül előtérbe került a rászorulóknak megsegítése. Az „alamizsnálkodás” szó a görög nyelvből ered. Az irgalmasság görögül „*eleosz*”, az „*eleoszüné*” pedig az irgalmas lelkület. Ebből született a mi magyar alamizsna szavunk. Ha tehát alamizsnát adok, irgalmas lelkületet gyakorolok. Az irgalmas lelkület mindjárt a kereszténység indulásakor gyakorlattá vált. Az első keresztények nem az elit réteghez tartoztak, hanem többségükben egyszerű emberek voltak, köztük sok nélkülöző, rászoruló szegény, idegenből jött zarándok. A kölcsönös szeretet, az egymás sorsával, helyzetével való együttérzés már a kezdet kezdetekor alapvetővé vált az induló keresztény közösségben. A diakonusok kiválasztását követően az egyház első intézménye a szervezett szeretetszolgálat volt.

Jézus többször beszél az isteni gondviselésről. Tekinthető ez az irgalom jelének?

Az isteni Gondviselést teljes joggal említhetjük ezzel kapcsolatban, hiszen a Gondviselés fogalma igen sok dolgot magában foglal. Ide tartozik az élet, mindaz amit kaptunk, a megbocsájtás, minden amitől Isten megvéd, minden ami történik velünk. És természetesen az irgalmasság is. A ránk irányuló Gondviselés nem lélektelenül történik – bocsánat a kifejezésért –, nem úgy, hogy ha már vagytok, akkor felelős vagyok értetek. Egyenként, személyenként vagyunk fontosak Isten számára, kivétel nélkül minden ember. Ő segíteni akar minket, támogatni, elnéző, ha hibáztunk – de nem nagylelkűen, leereszkedve, hanem együttérző szeretetből. Valóban elmondhatjuk, hogy a Gondviselésnek egyik legszebb eleme az irgalom. A gondviselő Isten irgalmas szívvel törődik velünk, mélységes, személyre szóló szeretettel.

Tapasztalataim alapján az irgalmasságot legalább olyan nehéz megvalósítani a mindennapokban, mint a megbocsátást vagy a mindenkire kiterjedő szeretetet.

A keresztyén ember alapvető kötelessége és tulajdonsága, hogy életének jelentős részében mások javát szolgálja. Természetesen önmagával is törődik, de vannak körülötte családtagok, ismerősök, barátok, rászorulóak, akikről gondoskodhat, akiknek segíthet. Ezt vagy megtesszük, vagy nem, s amennyire megtesszük, annyira vagyunk keresztyének! Ezen belül – ugyanúgy mint az isteni gondviselés esetében –, mindezt irgalmas szívvel kell megtennünk. Segítő szeretetünk soha nem lehet a másik ember számára megalázó: ragyognia kell belőle a forrásnak, a szeretetnek. Így leszünk hasonlóak a gondviselő Istenhez. Nem önmagában a másokon való segítség az irgalmasság, hanem ha ezt könnyőre, együttérző lélekkel tesszük: átérzzük a másik ember sorsát, fájalmát, gyötrődését, úgy, mintha én magam lennék az ő helyzetében, és úgy segítünk, mintha magunkon segítenénk.

Martos Levente Balázs:

Mózes a hegyen.

A bibliai hermeneutika kérdései és távlatai a Pápai Biblikus Bizottság munkájában

A Pápai Biblikus Bizottság jobbára azon XX. század eleji megnyilatkozásairól ismert, amelyek a biblikus tudomány modernkori megújulásának katolikus részről történő elítélését, illetve fékezését példázzák. 1971 óta megváltozott rend szerint működik, ezzel azonban, úgy tűnik, jelentőségéből is sokat veszített. A következőkben szeretném vázolni a történetét. Feladatai, sorsa valamiképpen a katolikus bibliatudomány helyzetét, múltja mellett jelenkori lehetőségeit és kihívásait is tükrözi.

Rövid tanulmányomban előbb történeti elemzésre töreksem, majd egyfajta biblikus szimbolikával élek. A szimbólum Mózes és a hegy, vagyis Mózes tapasztalata, amelyet Nébó hegyén, előbb a Sínai hegyen, illetve Refidimnél szerzett, éppen egy-egy hegy magasából. Bár a szimbólumok világa könnyen félre is érthető, illetve tágan értelmezhető, talán szükségünk is van erre a távlati látásmódra, ha tudományunk jövőjéről tárgyalunk.

A Pápai Biblikus Bizottság szerkezete és feladatköre kialakulásától napjainkig

A Pápai Biblikus Bizottságot 1902-ben XIII. Leó pápa alapította, mégpedig a *Vigilantiae studii*que kezdetű apostoli levelével.¹A pápa a bizottság céljaként a katolikus biblikus tudományok előmozdítását, másrészt viszont a bibliaértelmezés tévedésektől és nem kívánt véleményektől való távol tartását jelölte meg. Leó pápa a modern tu-

---

¹ A bizottság történetének bemutatásában elsősorban KlemensSTOCK: „I cento anni della Pontificia Commissione Biblica”, In: *Atti della Giornata celebrativa per il 100° anniversario di fondazione della Pontificia Commissione Biblica*, Libreria Editrice Vaticana 2003, 7-21 írásának interneten is elérhető változatára támaszkodom. Az apostoli levél hozzáférhető:

http://w2.vatican.va/content/leo-xiii/la/apost_letters/documents/hf_l-xiii_apl_19021030_vigilantiae-studiiique.html.

dományok, a tudományos kritika eszközeit nem tartotta ellentétesnek a katolikus szellemmel. Amikor azonban tudományos kritikát említ, elsősorban a filológiai elemzésre gondol, a nyelvi, nem pedig a történeti elemzésre. A levélben azt is kifejti, hogy a bibliai szövegek megértésében a tudósoknak nem jut teljesen önálló szerep, mert a szent iratok értelmezése a Tanítóhivatalra tartozik.² A levél szerint a bizottságnak ennél fogva az is a szerepe, hogy az egyház tekintélyét védje és terjessze a bibliai kérdésekben.

XIII. Leó pápa rövid levele meghatározta, hogy ehhez a bizottsághoz vagy tanácshoz³ bíborosok tartozzanak, vegye igénybe szakértők segítségét, székhelye Rómában legyen, eredményeit pedig adja át a Szentszéknek, de ennél konkrétabb rendelkezéseket csak utódja, X. Piusz pápa hozott. 1904 februárjában X. Piusz pápa meghatározta, hogy a PBB akadémiai fokozatokat is adhat, a biblikus szaklicenciát, illetve doktorátust (*Scripturae Sanctae*). 1907-ben újabb rendelkezést adott ki (*Praestantia Scripturae Sacrae*), amelyben kifejezetten meghatározta, hogy a bizottság által hozott rendeleteknek kötelező jellege van a Katolikus Egyházban. Felépítése és tekintélye a kongregációkéhoz volt hasonlítható. Ezzel lényegében kialakult az a munkamódszer és az a tevékenységi kör, amelyet a Pápai Biblikus Bizottság 1971-ig gyakorolt. Leó pápa alapításától fogva 1971-ig, amikor VI. Pál lényegesen átalakította, a bizottság a Tanítóhivatal része volt.

1971-ben, a II. Vatikáni zsinat befejezése után 6 évvel, VI. Pál pápa a *Sedula cura* kezdetű motu proprioval alakította át a bizottságot.⁴ Meghatározta, hogy legfeljebb húsz tagja legyen, akik különböző nemzetekből érkezve már-más munkamódszerrel tanulmányozzák a Bibliát, kinevezésüket pedig öt évre kapják. A bizottságot a Hittani Kongregációnak rendelte alá, amelynek bíboros prefektusa

---

² „*Neque enim cuiquam catholico illa possunt esse dubia, quae fusius alias Ipsi revocavimus: Deum non privato doctorum iudicio permisisse Scripturas, sed magisterio Ecclesiae interpretandas tradidisse*” – ezután az I. Vatikáni zsinat Dei Filius kezdetű konstitúciójának 2. fejezetére tett hivatkozás következik.

³ A levélben a pápa maga is mindkét szót használja, s ebben X. Piusz *Praestantia Scripturae* motu proprioja is követi.

⁴ A biblikus bizottság átalakítása a Nemzetközi Teológiai Bizottság 1969-es létrehozását követte. A két bizottság felépítése és munkamódszere is hasonló.

egyben a bizottság elnöke is. A bizottság titkára a Kongregáció konzultora. A bizottságnak évente legalább egyszer üléseznie kell, de szükség esetén többször is összejöhet, sőt, alkalmanként nem katolikus szakértőket is felkérhet bizonyos feladatok ellátására. Egyértelmű célja továbbra is az, hogy a Szentírás ismeretét és helyes értelmezését terjessze az egyházban és a világban. VI. Pál pápa megtartotta a bizottság azon jogát is, hogy biblikus tudományos fokozatokat adjon ki, amelyet ez, elsősorban a Hittani Kongregáción keresztül, mindmáig gyakorol.

A Pápai Biblikus Bizottság megnyilatkozásai

A bibliabizottság első száz évéről írott, már idézett tanulmányában Klemens Stock három időszakra osztja működését. Az elsőt, a megalkotás időszakát (1902 – 1939) XIII. Leó pápa *Providentissimus Deus* kezdetű enciklikájának kérdései és nehézségei határozzák meg. A bizottság fő tevékenysége, hogy a racionalizmus támadásával szemben a Szentírás isteni eredetét és tekintélyét védelmezze. Ennek érdekében elsősorban „válaszokat” fogalmaz meg, illetve többször konkrét műveket is elítél.

A következő időszak Stock szerint 1939 – 1963 között érvényes, fő jellemzője pedig a katolikus bibliatudomány megújulásának szolgálata. Része van XII. Piusz *Divino Afflante Spiritu* enciklikájának előkészítésében, amely kiemelten is foglalkozik az egyes bibliai szövegek műfajának meghatározásával. Közvetlenül befolyásolja a *Dei Verbum* dogmatikai konstitúciójának szövegét, mégpedig az 1964-ben megjelenő, *Sancta Mater Ecclesia* kezdetű dokumentummal. Ez kapcsolja össze az evangéliumok történeti jellegének elfogadását és a műfajok törvényszerűségeinek ismeretét.

A III. szakasz VI. Pál pápa működéséhez köthető, aki a már ismert módon átalakította a bizottságot. A bizottság utóbbi négy évtizedes tevékenységének gyümölcsei néhány értékes biblikus dokumentum kiadásában, illetve, különösen XVI. Benedek pápasága idején, a tanítóhivatal néhány egyéb megnyilatkozásában követhetők nyomon.

A következőkben ebből a három időszakból szeretnénk néhány jellemző példát kiragadni.

1902-1939 – A bibliabizottság működésének első fázisában konkrét exegetikai kérdésekben foglaltállást, gyakran kifejezett tételeket vagy tiltásokat megfogalmazva. 1905 és 1915 között 14 bibliai témájú és 2 adminisztratív jellegű szöveget hozott létre. A tartalmi kérdések közé tartozott például a Ter 1-3,⁵ illetve a páli eszkatológiát illető kérdésekre adott válasz.⁶ A teremtéstörténetet történeti jellegűnek, az 1Tesz 4,15-öt pedig eszkatologikus jellegűnek minősítették. Ezzel egyfelől kizárták a tágabb, nem történeti jellegű értelmezést, másfelől pedig azt a lehetőséget, hogy történeti tévedések kerültek volna bele a sugalmazott szövegbe. A Zsoltárok könyvének, valamint a lelkipásztori levelek szerzőségének kérdésében is a hagyományos álláspontot fogadták el és tették kötelezővé. Dávidot a dokumentum szerint ugyan nem kell minden zsoltár szerzőjének tartani, de egyes „messiási” zsoltárok esetében tetelesen is, illetve általában a feliratok által sugallt módon mégis neki kell tulajdonítani a zsoltárokat.⁷

A részekre bontott, sokféle megkülönböztetést alaposan mérlegetlő eljárás mód nyilvánvalóan hirdeti, milyen nagy igyekezettel próbált a bizottság különbséget tenni a kérdések között, illetve mennyire teológiai nézőpontot képviselt: valójában az újszövetségi teológia, a Messiás meghirdetése volt az a teológiai szempont, amelyet védelmezni igyekezett.

1916 és 1939 között a bizottság működése némileg veszített intenzitásából: 4 dokumentumot adtak ki. Többek között betiltottak egy olyan könyvet, amely az izraelita honfoglalás kérdését vizsgálta.⁸ Friedrich Schmidtke, a breslauer egyetem rendkívüli professzora,⁹ könyvében olyan nézeteket képviselt, amelyek a pátriárkai vándorlások történetiségét kérdőjelezték meg. A szöveg feltárja, hogy a könyv hogyan nem foglalkozik a bizottság korábbi dokumentumai-

---

⁵*De caractere historico trium priorum capitulum Geneseos*, 1909. június 30. A dokumentumokat a Hittani Kongregáció internetes honlapján közzétett változat szerint használtam fel.

⁶*De parousia in epistolis Pauli Apostoli*, 1915. június 18.

⁷*De auctoribus et de tempore compositionis Psalmorum*, 1910. május 1.

⁸*Opus cui titulus „Die Einwanderung Israels in Kanaan” reprobatur*, 1934. február 27.

⁹ 1891. május 3., Wurzen – 1969. július 22., Münster.

val, hogyan állítja, hogy Jákob nem volt Izsák fia, hogy esetleg nem az egész Izrael volt Egyiptomban stb. Schmidtke ezután egy filozófiai karon tanított keleti tudományokat, rendes professzorrá csak 1956-ban, három évvel nyugdíjazása előtt nevezték ki Münsterben.

A felsorolt példákkal azt szeretnénk közelebből foghatóvá tenni, hogyan küzdött az egyház a bibliabizottságon keresztül a szövegek isteni eredete, illetve egyszerű, közvetlen értelemben felfogott történeti igazsága érdekében. A modernizmus és antimodernizmus, az isteni eredet és a történeti igazság között feszülő látszólagos teljes és kizárólagos ellentét esetében a Tanítóhivatal mindenképpen a könyvek isteni tekintélyét kívánta védelmébe venni. A katolikus biblikus tanárok személy szerint is gyakran komoly szenvedésnek voltak kitéve. „A reflexió, megkülönböztetés tisztázás hosszadalmas, fárasztó és fájdalmas folyamatára volt szükség ahhoz, hogy új módon foghassák fel a Szentírás sugalmazásának és igazságának kérdését, immár a történeti és irodalmi tényeket is figyelembe véve” – írja Klemens Stock.

1939-1963 – A bizottság működésének második szakaszában, 1939 és 1963 között 10 irat keletkezett, melyek közül 4 érint közvetlen exegetikai kérdést. Suhard bíboroshoz intézett levél formájában jelent meg egy írás a Pentateuchus forrásairól és a Ter 1-11 műfajáról. A levél lényegében türelemre és óvatosságra, további tanulmányozásra hív. Hozzáállása bizonyára jellemző. Többek között azt olvassuk benne:¹⁰ „A priori kijelenteni azt, hogy elbeszéléseikben nem a mai értelemben vett történelmet olvasunk, könnyen úgy volna érthető, hogy semmilyen értelemben véve nincs bennük történelem. Közben azonban egyszerű és képes beszéddel, amely egy kevésbé előrehaladott emberiség megértéséhez igazodik, az üdvösségtörténetben feltételezett alapvető igazságokat közlik, az emberi nem és a választott nép eredetének népies leírásával együtt. A továbbiakban a türelem erényét kell gyakorolni, amely okosság és életbölcesség egyben.” A bizottság mindenesetre 1953. június 9-én még betiltotta Bernard Bonkamp *Die Psalmen nach dem herbräischen Grundtext*

---

¹⁰Des sources du Pentateuque et de l'Historicité de Genese 1-11, 1948. január 16.

című munkáját is, részletesebb indoklás nélkül, arra hivatkozva, hogy nem felel meg a bibliai hermeneutika katolikus elveinek, helyettük csupán szubjektív és önkényes állításokat tartalmaz. Bonkamp a héber szöveg tisztázására törekedett, s ebben a Septuaginta vagy a latin verziók használata helyett a keleti nyelvek ismerete vezette.

A korszakot jellemző lassú változásra fényt deríthet az az 1941. augusztus 20-án keltezett levél, amelyet a bizottság az olasz püspökökhöz intézett. Ez a levél Dolindo Ruotolo rövid művét ítéli el, amelynek címe: *A Szentírás. Pszichológia – Kommentár – Meditáció*. Ruotolo korábban 13 kötetes kommentárt adott ki az Ószövetséghez, a Teremtés könyvétől a Prédikátor könyvéig, a következő címmel: *Súlyos veszély az Egyházra és a lelkekre nézve. A tudományos-kritikai rendszer a Szentírás tanulmányozásában és értelmezésében, ennek szörnyű eltévelyedései és ellentmondásai*. Amint a címből sejthető, felfogása nem a racionalizmus, hanem egyfajta szubjektivizmus és pszichologizáló hajlam oldaláról indulva közelíti meg a bibliai szövegeket. A könyvet a bizottság így mutatja be: „A könyvecske egyfajta meditatívnek mondott exegézis védelme kíván lenni; de mindenekfelett a Szentírás tudományos tanulmányozásának heves vádirata: a filológiai, történeti és régészeti vizsgálat nem más, mint racionalizmus, naturalizmus, modernizmus, szkepticizmus stb. Ha jól akarjuk érteni a Bibliát, szabad folyást kell engednünk a léleknek, mintha mindenki személyes egységben volna az isteni bölcsességgel, és a Szentlélektől sajátos egyéni megvilágosodásokat kapna, ahogy az első protestánsok feltételezték.” Ezzel szemben szükséges a szöveg szerinti értelem meghatározása, a szövegkritika használata, a keleti nyelvek ismerete, a segédtudományok igénybe vétele.

Különös látni, hogy a történelmi tények és a tudományos pontosság egyfajta középutat keres: az egyik oldalon túlzónak tűnő racionalizmust, a másik oldalon a józan ész használatát ítéli el, s mindennek kiegyensúlyozására a szöveg valóságának komolyan vételét ajánlják. A műfajok vizsgálata, amelyet a *Divino Afflante Spiritu* enciklika szorgalmaz, tulajdonképpen szintén egyfajta egyensúlyt keres a szándék, a helyzet és a szöveg sajátosságai között.

A Divino Afflante Spiritu megjelenését követő években megkezdődött a bizottság korábbi döntéseinek újraértékelése is. 1954-ben második kiadásban jelent meg az *Enchiridion Biblicum*, és ebben benne voltak a korábbi „responsa”, vagyis válaszok szövegei is. Athanasius Miller bencés szerzetes, a bizottság ekkori titkára, illetve Arduin Kleinhaus ferences altitkár egyidőben németül és latinul azonos módon kommentálták az új kiadásban megjelent szövegeket.¹¹ Ennek lényege az volt, hogy a bibliatudósok szabadon kutathatnak mindazon kérdésekben, amelyek a hit és erkölcs kérdéseit nem érintik.¹²

A „régí” Pápai Biblikus Bizottság utolsó irata a *Sancta Mater Ecclesia*, amely 1964. április 21-én, a zsinat idején jelent meg.¹³ Ennek a dokumentumnak kezdőszavait (vagyis címét) szó szerint veszi át a Dei Verbum zsinati konstitúció, az evangéliumok történeti jellegeről szóló 19. pontjában, amely ugyenezen szavakkal kezdődik, mintegy azt sugallva, hogy tartalmában az előbbi dokumentumra támaszkodik. A dokumentum újdonsága Jézus igehirdetésének, az apostoli igehirdetésnek az evangélisták korában élő egyház igényeinek megfelelő igehirdetésnek a megkülönböztetése és összekapcsolása. A tanítványok a húsvét utáni teljesebb megértéssel írták le azt, amit Jézustól láttak és hallottak. A három időszak megkülönböztetése és folyamatosságának hangsúlyozása megfelelő keretet adott a szöveg lényegi hűségének és megbízhatóságának, a hit Krisztusa és a történelem Jézusa közötti megfelelésnek állításához.

1971-től napjainkig – VI. Pál új szabályozása szerint, amelyről fentebb már szóltunk, a Pápai Biblikus Bizottság a pápa, a Hittani Kongregáció prefektusa, esetleg a Püspöki Szinódus által hozzá intézett kérdésekben is állást foglalhat. Az újjáalakítás után körülbelül

---

¹¹ A. Miller, *Benediktinische Monatschrift* 31 (1955) 49köv; *Antonianum* 30 (1955) 63-65. Idézi K. Stock, „*Cento anni*”, 12. és 13. jegyzet.

¹² „Insofern in diesen Dekreten Ansichten vertreten werden, die weder mittelbar noch unmittelbar mit Wahrheiten des Glaubens und der Sitte zusammenhängen, kann der Forscher selbstverständlich in aller Freiheit seine Untersuchungen fortsetzen und seine Ergebnisse verwerten, allerdings immer mit Vorbehalt der kirchlichen Lehrautorität.”

¹³ *De historica evangeliorum veritate*, 1964. április 21.

egy évtizeddel lassan kialakult az a rendszer, hogy a bizottság jelentősebb bibliai-teológiai vagy exegetikai-módszertani jellegű kérdésekben foglalt állást, hosszabb, elemző dokumentumok formájában. Úgy tűnik, ebben az időszakban is meghatározó, hogy a mindenkori pápa, illetve a Hittani Kongregáció prefektusa mennyire kíván támaszkodni a bizottság munkájára.

1984-ben a *Biblia és krisztológia* kapcsolatáról jelent meg írás. Az 1988-ban kiadott dokumentum címe *Egység és különbözőség az Egyházban*. Az újabb bizottság mindeddig legnagyobb érdeklődést keltő irata, amely bizonyos értelemben az egész addigi időszak kérdéseit és útkeresését összefoglalta, az 1993-ban megjelent, *Szentírásmagyarázat az Egyházban* című dokumentum.¹⁴ Módszertani megfigyelései, a történeti-kritikai módszer jelentőségének megtartása, ugyanakkor az újabb módszerek és megközelítések előnyeinek és esetleges veszélyeinek felsorolása hatékony eszközzé, és a megújult katolikus bibliatudomány büszke leltárává emelték. A szöveg elsőbbsége megmarad, az egyéni megközelítések jogossága nem válik kérdésessé, viszonylagos mivoltuk mégis egyértelmű. A dokumentum a „módszerek” mellett „megközelítéseket” sorol fel, amelyek közül az állásfoglalás csak a fundamentalista értelmezésben nem talál semmilyen pozitívumot.¹⁵

A bizottság 1993 és 2014 közti dokumentumai mögött Joseph Ratzingernek, a Hittani Kongregáció prefektusának, majd pedig XVI. Benedek néven Péter utódjának rendező koncepcióját sejtjük. A módszertani megfontolások után két tartalmi, teológiai kérdés következik: az első az Ó- és Újszövetség kapcsolatára,¹⁶ a másik a Szentírás etikai tanítására irányul.¹⁷Végül 2014-ben újra olyan doku-

---

¹⁴ Magyar fordításban: Budapest 1998.

¹⁵ Vö.: W. KIRCHSCHLÄGER, „Das wiedergefundene Buch. Die Bibel im Leben der Kirche nach dem Konzil”, *Bibel und Kirche* 70 (2015) 78-85, itt 82-83. Kirchschläger röviden méltatja a többi újonnan keletkezett dokumentumot is. Ezek hozzájárulnak a keresztény közösség és a zsidóság kapcsolatának megújulásához, a bűnökre és erényekre koncentrálló erkölcsstan helyett az erkölcsi cselekvés formális és tartalmi kritériumaira való reflexióhoz, végül a sugalmazás és igazság olyan felfogásához, amely a „nehéz” szentírási helyeket is megpróbálja helyesen érteni.

¹⁶ 2001 – *Le peuple juif et ses Saintes Écritures dans la Bible chrétienne* (2001. május 24.; *A zsidó nép és szent iratai a keresztény Bibliában*, Budapest 2013).

¹⁷ 2008 – *Bibbia e morale. Le radici bibliche dell'agire cristiano* (2008. április 11.;

mentum jelent meg, amely a Szentírást mint Isten szavát kívánta értékelni, vagyis a Biblia irodalmi megközelítését igyekezett a teológiai reflexió részévé tenni.¹⁸

A két szövetség tartalmi egysége, annak ellenére, hogy az Újszövetségben haladás tapasztalható; az erkölcsi értékek állandósága, annak ellenére, hogy a körülményekben változás észlelhető; a sugalmazás belső állítása, az igazság igénye, annak ellenére, hogy az igazság többféleképpen érthető – ezek a „kettős egységek” a történelemben, emberek által véglegesen és kötelezően megnyilatkozó isteni szó igazságának jellemzői. A bibliai szöveg legsajátosabb értelemben „teológiai” valósága nem teszi szükségtelenné a filozófiai reflexiót, hiszen az isteni szó a Szentírásban evilági szóvá válik. Az igazság igazságokban jelenik meg, de csak annyiban, amennyiben a tapasztalható és felfogható igazság a tények rendjében többféle oldalról közelíthető meg, mind módszertanilag (ami a valóság sokszínűségét tükrözi), mind pedig történetileg (ami a valóság változandóságát jellemzi).

Benedek pápa a Püspöki Szinódus számára is témául adta Isten igéjét. 2008. október 5-26 között „Isten szava az egyház életében és küldetésében” ült össze a szinódus, amelyet XVI. Benedek pápa *Verbum Domini* kezdetű szinódus utáni buzdítása követett (2010. szeptember 30.). A *Verbum Domini* folytatja azt az utat, amelyet a *Dei Verbum* megkezdett. Isten Igéje a megtestesülés logikája szerint közvetít. Az Írás Isten szava, amely érvényességét az Igéből, a Fiúból, a megtestesült Logoszból meríti. A szó, a Szentírás Isten szavának szentsége, az örökkévaló időben történő megnyilatkozása. Az egyház a „Szentírás otthona”, különösen a liturgiában. Az itt kifejtett hermeneutikai reflexióban a *Verbum Domini* exhortáció tulajdonképpen arra a megértésre támaszkodik, amely a bibliabizottság 1993-as és 2001-es dokumentumaiban kialakult.¹⁹

Biblia és erkölcs. A keresztény cselekvés bibliai gyökerei).

¹⁸ 2014 –*Ispirazione e verità della Sacra Scrittura* (2014. február 22.; *A Szentírás sugalmazottsága és igazsága*).

¹⁹ Vö. C. A. VALLS, „L'ermeneutica della Sacra Scrittura nella Chiesa. *Verbum Domini*, nn. 29-49”, In: C. A. VALLS, S. PIÉ-NINOT, *Commento alla Verbum Domini* (Theologia 4; Róma 2012) 75-84, itt 75-76.

**Mózes a Nébó hegyén –
a bibliatudomány hermeneutikai előfeltételeinek tisztulása**

A Pápai Biblikus Bizottság alapításának 100. évfordulóját ünnepeelve Joseph Ratzinger tanulságos történetet idéz fel egykori tanáráról, Friedrich Wilhelm Maier professzorról.²⁰ Miután a bizottság 1912. június 26-án kelt határozatában, amellyel a két-forrás-elméletet elítélte, egy lábjegyzetben őt és Fritz Tillmannt is megemlíttette, csak 14 évvel később taníthatott újra Breslauban, 1946-tól pedig Münchenben, ahol a későbbi pápa (XVI. Benedek) is hallgatta. Maier többször használta metaforaként azt a képet, amelyet a MTörv 34-hez: Mózes betekint az ígéret földjére, de nem léphet be oda. Az idős professzor csak elképzelni tudott egy olyan kort, amelyben a tanítóhivatal nem korlátozza a biblikus tudóst, amelyben a történelem tényei szabadon kimondhatóak, és velük együtt a bibliai szövegek tényleges értelme. A tanítóhivatal nem a hagyomány éltető közegének, hanem a kutatás szabadsága megnyirbálójának mutatkozott. Ettől a korlátozó erőttől kellene tehát megszabadulni, állította Maier.²¹

Ratzinger szerint a legfontosabb változás, amelyet ma mindannyian komolyan vennénk a Maier által elképzelt világhoz képest, a történelmi igazság filozófiai előfeltételeinek, meghatározottságának felismerése. Ha ma felkapaszkodunk Mózessel a hegyre, és visszatekintünk – folytatja Ratzinger –, meglepődünk nemcsak a kritikusok naiv magabiztosságán, hogy ők birtokában vannak a teljes igazságnak, hanem az akkoriban még kevésbé reflektált tényen is, hogy a kutatásnak ez a hagyományhoz nem kötődő szabadsága önmagát is megsemmisítheti.

---

²⁰ A következőkhöz lásd: Joseph RATZINGER, „Il rapporto fra Magistero della Chiesa ed esegesi a 100 anni dalla costituzione della Pontificia Commissione Biblica”, In: *Atti della Giornata celebrativa per il 100° anniversario di fondazione della Pontificia Commissione Biblica*, Libreria Editrice Vaticana 2003, 50-61. Interneten is elérhető változat.

²¹ Mózes tapasztalatát a Nébó hegyén más biblikus is választotta már saját tapasztalatának összegzésére. Luis Alonso Schöckel is így tett, amikor hosszú évtizedek tanári működése után búcsúelőadást tartott a Pápai Biblikus Intézetben, 1995-ben.

Az előrelépés, amely a 20. század nehéz vitái után immár világosan körvonalazható, Ratzinger szerint nagyon is jelentős. A Dei Verbum már olyan kinyilatkoztatás-fogalmat használ, amelyben a kinyilatkoztatás nem azonos a Bibliával. A beszélő, megszólaló Isten szavát emberek adják tovább, emberek hagyományozzák át, tanúságot téve az isteni szóról, amely megszólalt. A valaha megszólaló szóhoz történeti módszerrel kell közelíteni, ámde ez valójában előkészíti és kíséri a teológiai értelmezés feladatát. A Biblia kifejezi és meg is szabja Isten vándorló népének megértését Istenről, a világról és önmagáról. A szó sohasem független a kimondó és a továbbadó személyétől. A közösség hagyománya a hermeneutika része. Az előzetes megértés nem jogtalan, hanem szükséges feltételezés, bár mindig reflexióra, felülvizsgálatra is szorul.

Mózes a hegyen – A kutatás minden alaposága és szenvedélyes elmélyülése mellett is távlatokat keres. Ha Mózes és a Nébó hegye párhuzamként ajánlkozik, vajon felemelkedhetünk-e más csúcsokra is Mózesrel, a legszelídebb prófétával, az állhatatos közbenjáróval?

A Szentírás teológiai jellege önkéntelenül is felidézi a Sínai-hegyet, a szövetségkötés helyszínét. A szövetség tábláiról egy helyen a Szentírás is állítja, hogy Isten az ő ujjával írta őket (Kiv 31,18; 32,16). Ha erre a hegyre kapaszkodunk fel Mózesrel, a bibliatudomány teológiai jellegére figyelmeztet, és talán a népre, amely a hosszú távolmaradás alatt bálványimádásba süllyed. A tudománynak az egyház életében meg kell őriznie azt a tényleges (egyetemi) struktúrát, a valósághoz kapcsolható jelleget, ugyanakkor azt a belső törekvést, amely a „fent és lent” közvetítőjévé teszi. A bibliatudomány őrzi és tartja szövetségét a nyelvészettel, irodalomtudománnyal, képviselnie kell az ige és a nyelv értékét. A szó ugyanakkor nem „képtelen”. Abban a korban, amely a gyorsan továbbítható és könnyen emészthető képek vonzásában él, még igen sokat tehetünk a bibliai képek megismertetéséért, az adat- és képhordozók világában való bátor terjesztéséért. A bibliatudomány teológiai jellegének megőrzését a teológiai tárgyak belső párbeszéde is segíti. Ahogy a biblikusnak a történésszel, ma egyre inkább az irodalmárral

is gyakran beszélgetnie kellene, úgy nem hanyagolhatja el saját testvéreit, a rendszeres teológiai tárgyakat.

Mózes akkor is egy hegyen van, amikor Izrael népe Refidimnél megütközik az amalekitákkal (Kiv 17,8-13). Mózes két karját kiterjesztve imádkozik, s amikor elfárad, Áron és Húr tartják kezeit. A küzdelem, hogy a történelem és teológia kapcsolatát újra meg újra értelmezzük, újra meg újra fásasztó is lehet, ahogy azt a 20. század derekán kelt tanítóhivatali dokumentumok kifejezetten említik is. A modernitással folytatott párbeszéd még nem zárult le. A történetiségről folytatott vita után most annak vagyunk tanúi, ahogy a szöveghez szinte mindenki azonnal hozzáfér digitálisan, kiváló szövegmagyarázó programokkal. A segédeszközök szerepe egyre nagyobb, és állandó, de mindenkorra megválaszolhatatlan kérdés, hogy ebben a helyzetben mi a bibliakutató feladata. Mivel a szöveghez még a korábban is sokkal többen és sokkal gyorsabban férhetnek hozzá, felértékelődik a helyes alapismeretek szerepe, a fundamentalista olvasat ésszerűtlenségének kimutatása. Úgy tűnik, a nagy igazságok felfedezése helyett egyelőre az igazság mennyiségi továbbadásába fáradsz bele a lelkes igehirdető. Szavának hatékonyságát eközben az szavatolja, ha talál maga mellé társakat, akikbe képes beleoltani Isten szavának szeretetét.

Nébó hegyét sem kell elfelejtenünk. Nébó hegyéről Isten megmutatta Mózesnek az ígért földjét, de nem engedte meg neki, hogy oda bemenjen, illetve a népet oda bevezesse. A bibliai szöveg nem közli pontosan, vajon miért döntött így az Úr. Mint annyi más esetben, úgy ez a narratív hiány itt is megindítja az értelmezők és olvasók képzeletét. Olyan korban élünk, amely a humán tudományok világában is sokféle új módszert ismert el. A történelem, amelyet a 19. századtól fogva a számtan mellett valóság mércéjének, mintegy összegző leírásának tekintettek, ma számos humán részterület összegzéseként jelenik meg. A humanitás leírhatósága sok szempontból finomodik. A „tények” és események ebben az egyre sokrétűbbé váló világban mindenesetre őriznek egyfajta stabilitást, s mintegy kapaszkodóvá válnak. Ma olyan világba tekintünk be Nébó hegyéről, amely az ember gazdag megértését elfogadni, az emberben egy nálánál végtelenül nagyobb titok működését tisztelni igyekszik.

A Pápai Bibliikus Bizottság jelenlegi tagjai

A Mózes pillantásáról szóló történet teológiai olvasatát nyújtja Norbert Lohfink.²² Számára a Nébó hegye nemcsak Mózes, hanem személyében a vándorló nép tapasztalata is: a beteljesedés még várat magára. Mózes életének ez a végpontja elérhetővé, megközelíthetővé teszi őt mindazok számára, akik várják a beteljesedést. Készítik és készülnek rá, de tudják, hogy egészében csak Isten ajándéka lehet. Az Újszövetségben – mondja Lohfink – Jézus mennybemenetele, majd pedig reménybeli eljövetele az, amire csak előre tekinteni, a hitben „betekinteni” tudunk. Merre tekint tehát a bibliakutató a Nébó hegyéről? Egyfelől a végső jövőre, amelyet Isten készít. A Szentírás ebben az értelemben a remény irata, az örök életre hívó Istené. A mindig megközelíthető, ám magunktól el nem érhető, így mindig titkos föld egyben az emberi szív: Isten Igéje nem szólal meg benne emberi közvetítők nélkül – ugyanakkor minden megszólalása titok a küldött számára is.

---

²² N. LOHFINK, „Der Tod am Grenzfluß. Moses unvollendeter Auftrag und die Konturen der Bibel”, In: Uó., *Im Schatten deiner Flügel. Große Bibeltexte neu erschlossen* (Freiburg Basel Wien 1999) 11-28.

A Görögkeleti Egyház sorsa

– Az első évezred

A kezdetek

A Keleti Görög Orthodox Egyház azon a területen született, virágzott és hanyatlott le, ahol az első apostolok, mindenekelőtt Pál és az ő tanítványai terjesztették a hitet.

Az itt élő népek számos nemzetiséget alkottak, a görög hódítás óta azonban elterjedt a korabeli görög köznyelv, az ún. kojné, ez volt az általánosan használt nyelv a közigazgatásban, a kereskedelemben, az oktatásban. Ez segítette elő a különböző vallási irányzatok terjedését is. Az itteni szórványban élő zsidóság is ezt a nyelvet beszélte

A görögkeleti egyház fervegése egybeesik a mediterrán civilizáció egyik nagy válságával, amikor a nyugaton valaha ismert legnagyobb birodalom meginogni látszott. A IV. századtól kezdve a Római Birodalom keresztény volt. De egyszer csak úgy tűnt, mintha Isten cserbenhagyta volna. Nyugaton lerohanták a barbárok. 410-ben még Rómát is elfoglalták. A birodalom keleti felében egy másik fővárost ekkor még nem érték el a megszállók. Ezt a várost ma Isztambulnak hívjuk, de ez csak egy változata eredeti nevének, Konstantinápolynak, Nagy Konstantin nyomán.

Isztambul története állítólag azzal vette kezdetét, hogy egy Byzas nevű görög vezér, aki a tengerek istenének, Poszeidonnak volt a fia, ide hajózva elsőként vetette meg a lábát ezen a földön, több mint két és fél ezer évvel ezelőtt. Byzas elment útmutatásért a Delfi jósdába. Ott azt a választ adták, hogy a *`vakokkal szemben dicső várost épít majd'*. Teljesen értetlenül állt a kapott zavaros útmutatás előtt. Am így is útnak indult, és csak akkor nyert számára értelmet mindez, amikor végül ideért az Aranyszarv-öbölhöz. Az egyik felén egy görög települést látott, a másik part viszont, ami stratégiaileg sokkal alkalmasabb helynek tűnt egy város alapításához, teljesen üresen állt. Azonnal felfogta ennek jelentőségét, vagyis hogy az itt élők vakok voltak, mert a rossz oldalon telepedtek le. Ő ellenben a jó részen kezdett építkezni. Byzas után kapta az általa létrehozott város a Byzantium nevet, és így közvetve a Bizánci Birodalom névadója is

lett. Itt egy olyan metropolis nőtt ki a semmiből, ami maga is legendássá vált. Kontinenseket kapcsol össze, mégis vallások ütközőmezejeként szolgált, és Jeruzsálem, illetve Róma mellett a világ egyik legszentebb városává lépett elő. Hódítók, zarándokok, kereskedők, illetve más utazók jöttek ide a világi, valamint az egyházi hatalma előtt tisztelegve, és persze az élvezetekért. Nem véletlen, hogy az egész világ sóvárgással gondolt a városra.

A városban ma is láthatók az ősi, pogány görög múltjának a nyomai. Isztambul egyik legforgalmasabb utcája alatt fekszik egyik legnagyobb kincse. Egy barlangszerű alvilág, amit úgy ismernek: a Bazilika Ciszterna. Ez a hely lenyűgöző módon visszavezet minket a város görög gyökereihez. A Ciszterna nagy termében két gigászi faragott kőfej látható. Ez itt Medusa, az egyik legcsábítóbb és legfélelmetesebb alak a görög mitológiában. A Gorgon-ok egyike, aki híres volt szépségéről, de egy nap engedett Poseidon erőszakos közeledésének. Így az istennő, Athéné, akinek szentélyét bemocskolták, szörnyű büntetést rótt ki rá. Haja tekergő kígyókká változott, pillantása pedig minden emberfiát kővé dermedtet. Végül Zeus fia, Perseus vágta le a fejét, és fegyverként használva, ennek segítségével végzett ellenségeivel. Medusa fejről ugyanis a pogány korban úgy tartották, hogy elűzi a rossz szellemeket – szándékosan helyezték oldalvást, vagy épp fejjel lefelé fordítva, mert senki se szeretne volna, ha véletlenül találkozna a tekintetével az övével, hisz akkor kővé változtat.

Legkorábbi szakaszában a város egyáltalán semmi emelkedettséggel nem bírt. Ezer évig Byzantium nem volt több, mint egy görög kereskedők által alapított halászkikötő, és a lakói sem éppen szentéletűségükről lettek ismertek, hanem inkább részeges és eléggé szabados viselkedésükről. A byzantium-iak az egész ókori világban hírhedtté váltak kemény ivászataik és könnyű erkölcsaik miatt.

Ez a kis görög város a Kr.e.-i első században került a környező vidékkel együtt római uralom alá. 196-ban pedig, miután Byzantium a vesztes oldalra állt az ekkor dúló polgárháborúban, Septimius Severus egy véres ostromot követően bevette, és római városként építette újjá.

Byzantium valószínűleg így is csak egy jómódú görög halászkikötő maradt volna, ha nem lép trónra egy császár, aki a világtörténelem folyására talán a legnagyobb hatást gyakorolta. Rómát maga mögött hagyva Byzantiumot tette meg székhelyévé.

Kr. u. 330 május 11-én ezek az utcák lázas izgatottságban égtek. Aki csak tehetett Byzantiumban, a Hippodromhoz sietett, ami ekkoriban a legfőbb szórakozást nyújtotta. Konstantinus császár ugyanis a városba érkezett, hogy látványos ünnepséget tartson. Végül ide vonult be a Hippodromba, ami 430 méter hosszú, és 120 méter széles volt, s benne egy, a kocsiversenyekhez készült pálya futott körbe. A lépcsőzetes lelátó akár 100 ezer őrző szurkolót is képes volt befogadni. Ott ült Konstantinus a saját páholyában, ami közvetlen átjáróval kapcsolódott a császári palotához. Hatalmas, új obeliszkeket hozatott, amit középen állítottak fel. Minden készen várta a nagy eseményt. Konstantinus a régi várost, Byzantiumot az új Isten nevében szentelte fel a zsúfolásig megtöltött stadionban.

Ez egy teljesen új korszak nyitányát jelezte Byzantium számára: a város a világtörténelem periferiájáról annak élvonalába került, drámai változásokon esve át az által, hogy az egész Római Birodalom fővárosává lépett elő. És mindezt egyetlen ember, Konstantinus szeszélyének köszönhette, aki, ha nem is volt túl művelt, látnoki képességgel bírt. Ő tette világvárossá, és kiáltotta ki Új-Rómává. Elég merész tett volt. Az ezeréves dicsőség, győzelmek és hitbéli kötelék ellenére Konstantinus hátat fordított Rómának, és birodalmát egy távoli kis görög halásztelepülésbe vetette.

Konstantinus a pragmatikus politika híveként komoly stratégiai megfontolások alapján választotta Byzantiumot székhelyéül. A Római Birodalom súlypontja ekkor már átkerült Keletre. Róma félreeső város lett, ráadásul ekkor már a perzsák jelentették a legfőbb ve-

szélyt. Így Byzantium-ból, ami Európa és Ázsia határán állt, tökéletesen lehetett uralni mindkettőt.

De ezen felül más más oka is volt rá. Közel húsz évvel az avatási ünnepség előtt Konstantinusz drámai körülmények között tért át a keresztény hitre, a birodalom nyugati feléért vívott polgárháború közepette. A Róma városáért vívott döntő csata előestéjén látomása volt. Krisztus jelét pillantotta meg az égen a következő szózat kíséretében: „E jelben győzni fogsz!”, és amikor végül diadalt aratott, utat is nyitott a kereszténységnek, ezzel a tetteivel döntően befolyásolva a világtörténelmet. A hagyományos nézet szerint Konstantinusz egy tisztán keresztény fővárost szeretett volna, amit nem fertőztek meg a pogány kultuszok, mint ahogy Rómát. Ezért esett a választása Byzantiumra, amit saját neve után nevezett el Konstantinopolisznak, vagyis Konstantinusz városának. Az álma az volt, hogy Konstantinápoly, ez az új Róma tökéletes keresztény főváros legyen.

A Konstantinusz és társcsászára, Licinius által kiadott milánói ediktum (Kr.u. 313) eltörölte a kereszténység gyakorlásáért korábban kirótt büntetéseket, melyek miatt rengetegen szenvedtek mártírhalált. Az egyház elkobzott vagyonát is visszaadta.

„Amikor én, Constantinus Augustus, és én, Licinius Augustus, kedvező előjelektől kísérve Mediolanumba érkeztünk és mindent fontolóra vettünk, ami a köz hasznára és javára szolgál, a többi dolog közt, melyekről úgy tűnt, hogy mindenkinek hasznára válnak, úgy döntöttünk, hogy mindenekelőtt és elsősorban olyan rendeleteket bocsátunk ki, amik biztosítják az istenség iránti tiszteletet és imádást, azaz hogy megadjuk a keresztényeknek és mindenkinek azt a szabad választást, hogy azt a vallást kövesse, amelyiket akarja, úgyhogy bármelyik istenség vagy mennyei hatalom jóakarattal lehessen irántunk és mindenki iránt, aki hatalmunk alatt él.” (Milánói ediktum)

Az ediktum után a keresztények előtt új lehetőségek nyíltak meg, versenghettek a pogány rómaiakkal a *cursus honorum*ban a magas kormányzati pozíciókért, és a társadalom is jobban befogadta őket. Új templomokat szentelhettek fel, a keresztény püspökök pedig nyilvánosan állást foglaltak, ahogy más vallások képviselői nem mertek volna. Ahol azonban kisebb közigazgatási egységekben keresztény

vezetés jutott hatalomhoz, ott kisajátították vagy lerombolták a "pogány" templomokat és helyenként pogromokat is rendeztek a "pogányokkal" szemben.

Mindezek miatt a kereszténységen belüli ellentmondások, melyek már a 2. század közepén felmerültek, nyílt ellentétekké fajultak, és gyakran a keresztény egyházon belül is erőszakba torkolltak. Konstantinus Istentől elrendelt kötelességének tekintette a vallási zavarások elsimítását, és 314-ben összehívta az arles-i zsinatot a donatisták ellen, majd az első ökumenikus zsinatot: az első Niceai Zsinatot (Kr.u. 325. május 20. - július 25.) Ezek célja az volt, hogy rendet tegyen több, a korai kereszténységet zavaró tankérdésben (pl. arianizmus). 321. március 7-én a vasárnapot rendelte a heti pihenőnapnak (CJ 3.12.2). A pápának adományozta a lateráni palotát, elrendelte a Szentföldön a Születés temploma, a Szent Sír Temploma felépítését, Rómában a Szent Péter-bazilika, a Falakon kívüli Szent Pál Bazilika, a Basilica di San Lorenzo fuori le Mura építését, valamint Konstantinápolyban a Szent Apostolok Temploma építését (halála után ez utóbbiban temették el). A zsidók életét rendszabályozta: a római szabad polgárokkal ellentétben nem volt szabad keresztény rabszolgákat tartaniuk vagy körülmetélni a rabszolgáikat, a keresztényeknek pedig tilos volt áttérniük a zsidó hitre. Ugyanakkor a megszorítások és a boldogulás új lehetősége következtében a területen élő zsidóság tömegesen tért át a keresztény hitre.

Konstantinápolyban a vallási élet, a görög liturgia virágkorát kezdte élni. A nagy fordulat idejében Szent I. Sándor (314-337, +340) és Hitvalló Szent I. Pál (337-339) voltak a város püspökei ill. érsekei. (Ők voltak a 27. és a 28. ebben a tisztségben. A hagyomány szerint az első konstantinápolyi püspök Szent Anrás apostol volt [38-ban, +70], a második Szent Szakhüsz, vö. Róm 3,16 [38-54], a harmadik pedig Szent Onezimosz vö. Filem 10 [54-68])

A jelenlegi Fati mecset egyike Isztambul legkiemelkedőbb mecseteinek, de a IV. században ezt az egész környező területet Konstantinápoly egyik legkülönösebb keresztény emlékműve uralta. Az apostolok tiszteletére Konstantinusz emeltette, egyben a saját halálára is készülve. Két épület volt itt található: az egyik egy kereszt alaprajzú templom, a másik pedig Konstantinusz Mauzóleuma, egy

kerek épület, tetején egy kupolával. A Mauzóleum belső terében, körben a fal mentén fülkét alakítottak ki, és ezekbe a fülkébe helyezték el a 12 apostol síremlékeit. Így feltételezhetően Konstantinus szándékában állt, hogy összegyűjtse és ide tesse az apostolok ereklyéit – és a teremnek éppen a közepére, a 12 apostol síremlékétől körülveve helyezte el saját szarkofágját. Ezzel Konstantinus nyilván azt akarta üzeni, hogy ő a 13. apostol.

Konstantinus a halálos ágyán megkeresztelkedve megvallotta keresztény hitét, és korábban is szívből kiállt a keresztények Istene mellett. Az általa felkarolt kereszténység örökre megváltoztatta a város sorsának alakulását. Életének egyik legfőbb alkotása lett a keresztény Konstantinápoly. Halálakor is, azáltal, hogy úgy döntött, itt temessék el, erőteljesen kifejezte, immár mennyire központi szerepet játszik a város. Az ezt követően Konstantinápolyban uralkodó császárok magukat tekintették az egy igaz hit letéteményesének. Kormányzásuk alapelve az egy birodalom, egy isten, egy főváros volt. A hatalmas keresztény birodalom fővárosa, a császár és a pátriárka székhelye természetesen Konstantinápoly volt. Mint az Új-Róma, immár szent városnak számított, akárcsak az ősi Róma, de valami még hiányzott. Rómának ott volt a Szent Péter Bazilika, Jeruzsálemnek pedig a Szent Sír Temploma. Konstantinápoly viszont nem bírt ehhez hasonló épülettel, ami uralná a látképét. Ez a feladat egy későbbi császárra, nevezetesen Jusztinianuszra (Kr.u. 527-565) várt..

Jusztiniánusz és Theodóra szinte a semmiből emelkedtek a trónig, és a múltjukban nem sok fenséges vagy magasztos volt. Procopius, aki később, a 6. században egyike volt a császári pár udvari krónikásainak, és több könyvet is írt, amelyekben egekig magasztalja tetteiket, de negatívumokat is feljegyez róluk. Jusztiniánusz szerinte ostoba, gyáva ember, aki ráadásul kapzsi, bosszúálló és puhány. Theodóra apja a Hippodromban dolgozott medveidomárként, maga pedig korábban kétéshírű táncosnő volt. A római jog a szenátori rangúaknak megtiltotta, hogy színésznőt vegyenek feleségül, de Jusztinianusz annyira ragaszkodott Theodora-hoz, hogy elérte a törvény megváltoztatását, és közös életük több, mint 20 évig tartott. Theodora ez atlatt mindvégig úgy élt, mint az egész keresztény világ fejé-

nek szent életű hitvесе. Kapcsolatuk komoly válságokban edződött, de kiállta az idő próbáját, és végül mindent átvészelt.

Legnagyobb csatájukat saját városuk lakóival vívták, ami egy felkeléssel kezdődött, és vérfürdővel zárult. A zavargások 532-ben törték ki a Hippodromban, és majdnem Jusztinianusz és Theodora bukásához vezettek, mindössze 5 évvel azután, hogy hatalomra jutottak. A Hippodromban a legfőbb látványosságot a kocsiversenyek jelentették. Két csapat emelkedett ki, a zöldeké és a kékeké, akiknek rivalizálása a várost is megosztotta, és ez gyakorta véres összecsapásokba torkollott. Jusztinianusz a kékek és a zöldek közül is néhányat halálra ítélt gyilkosságért, de ezáltal mindkét szurkolói tábort magára haragította, akik így egyesült erővel léptek föl a súlyos adók miatt egyébként is népszerűtlen császár ellen. Éjszaka a Hippodromban császár ellenes jelszavakat skandáltak, végül nyílt felkelés robbant ki. A lázadók pillanatok alatt átvették a város utcái fölött az irányítást. Új császárt kiáltottak ki, és gyűjtogatni kezdtek.

Eközben Jusztinianusz az ostromzár alatt lévő palotájának foglya lett. Jusztinianusz már a menekülésen törte a fejét, amikor Theodora lelket öntött belé. Azt mondta, hogy a császári bíbor legyen bár a halotti leple, de nélküle nem élhet. Így ehelyett hazahívták legmegbízhatóbb hadvezérüket, Belisarius-t, aki katonáival megrohanta a Hippodromot, és 30 ezer embert lemészároltak. Ott temették el őket, ahol elestek.

Jusztinianusz, ahogy ez ilyenkor szokás, előnyt kovácsolt magának a tragédiából. Jusztinianusz a felkelők felett aratott győzelmét az isteni gondviselés ékes példajaként láttatta, és az üszkös romok helyén egy új épületet emeltetett, ami egyházi és világi értelemben is minden eddiginél nagyobb dicsfényt biztosított a városnak. Természetesen a Hagia Sophia-ról van szó, a Szent Bölcsesség Templomáról. Ehhez foghatót még soha azelőtt nem látott sem Konstantinápoly népe, sem az egész világ.

Egy kisebb templomot már korábban is építtetett, amelyet Kis Hágia Szófiának is neveznek, és amit a 16. században mecsetté alakítottak, és ilyen formájában ma is látható. Az átépítés során az eredeti díszítés jelentős része elpusztult, de nyomokban még felfedezhető. Az oszlopok tetején egy kör alakú véset található, amely a császári

pár, Jusztinianusz és Theodora monogramját tartalmazza, és két felirat azok magyarázatát: „A jogart kezében tartó Jusztinianusz emeltette e pompázatos hajlékot Krisztus Urunk szolgájának tiszteletére”, és „Theodóra, akit Isten kegyelméből koronáztak meg, jámbor kegyességtől ékes, fáradhatatlanul gyámolítja a nélkülözőket.”

Ezúttal azonban egy olyan új templomot akart építeni, amely felülmúl minden más alkotást ezen a kerek földön, és tanúsítja, hogy Konstantinápoly a kereszténység igazi központja.

A belső teret több mint 15 ezer négyzetméter aranyozott üvegmozaikkal rakták ki. Az oszlopokat Egyiptomból és Ephesus-ból hozták. De a legfőbb látványossága mégis ez az elképesztő kupola, amelynek alul mért átmérője 31 méter, és majd 56 méterrel magasodik a márványpadló fölé. A történetíró Procopius is csodálattal adózik neki, olybá tűnik – írja –, mintha nem szilárd alapzaton nyugodna, hanem csak lágyan fölé hajolna az alatta lévőeknek, és a mennyeből egy mesebeli aranyláncon lógna alá. Egészen lenyűgöző. Valóban eláll az ember lélegzete. De pontosan ez, az óriási méretek izgatták Jusztinianuszt, és amikor megbízta építészeit, két dolgot kért tőlük. Valami hatalmasat akart, másrészt különlegeset is, és mindkét kívánsága teljesült. Amikor Jusztinianusz először lépett az épületbe, úgy hallatszott, mintha azt mormogná: „Salamon, felülmúltalak téged!” Hatalmas becsvágyról beszélhetünk esetében: egy uralkodó, aki túltesz a bibliai Izrael legdicsebb királyán.

Közel ezer évig itt volt az állandó helyszíne a császárság vallásos eseményeinek. A következő 900 évben ez számított az ortodox keresztények legfőbb templomának. Itt székelt a konstantinápolyi pátriárka, aki egyenrangúnak tekintette magát a római pápával. Sőt, mi több, ez volt a leghatalmasabb vallási ihletésű épület az egész keresztény világban. A templomot 537. december 27-én szentelték fel. Mindez egyértelmű kinyilatkoztatása volt Jusztinianusz megszilárdult hatalmának, és Konstantinápoly vezető szerepének.

Vallási szempontból a császár azon az állásponton volt, hogy birodalma egységének előfeltétele az egységes vallás megteremtése, és ő egyértelműen az ortodoxia mellé állt. A Codex Jusztinianusz 9-es és 10-es statútuma kimondta a hellenizmus totális lerombolását még a civil szférában is. Az intézkedéseket a híradások szerint szigorúan

végrehajtották magas rangú személyek esetében is. A császár 529-ben az athéni, még Platón által alapított Akadémiában betiltotta a filozófiai és jogi képzés folytatását, ezzel gyakorlatilag a hellenizmus nevelőintézetét szüntette meg. Az Akadémia vezetője, Damaszkiosz és hat társa a Szászánida Birodalomban keresett menedéket, ám I. Huszrau szászánida királytól sem kaptak támogatást. Végül Harránban (Carrhae) alapítottak iskolát, ami az iszlám időkig fennmaradt, mivel a perzsa uralkodó arra hajlandó volt arra, hogy az 532-es "örök békében" garanciát kérjen Iusztinianosztól az intézmény zavartalan működésének biztosítására.

A keresztény vallás terjesztése együtt járt a pogányok és a kisebb szekták – szamaritánusok, manicheusok – üldözésével. A visszaesőket, a "látszatkeresztényeket" kivégzéssel büntették. A főleg Palesztinában élő szamaritánusokat, akiket mind a keresztény, mind a zsidó lakosság gyűlölt, zsinagógáik elpusztításával és a szabad végrendelkezés jogától való megfosztással sújtották (igaz, ezt 551-ben részben visszaadták), mire 529 nyarán fellázadtak Mundzír Lakhmida arab fejedelem syriai támadásával egyidőben. Kezdeti sikereik után levertek őket, és vezetőjük, Julianus fejét a császár színe elé küldték, és mintegy 20 000 szamaritánust eladtak rabszolgának. A második, 556-os cézárei felkelésüket is vérbe fojtották.

A judaizmus továbbra is bevett vallás maradt, és a palesztinai építkezési hullám a régészeti leletek tanúsága szerint Iusztinianosz korában is folytatódott. A tiberiasi rabbiképző fő rabbija (görögül arhiperekita), Mar Zutra jogosítványai semmiben sem csorbultak. Egyedül egy 535-ös rendelkezés utal a keményebbé váló zsidópolitikára: a frissen visszahódított Afrikában ugyanis az ortodoxok számára konfiskálták az eretnekek, pogányok és az ekkor először velük egy kategóriába került zsidók imaházait, szentélyeit. Az intézkedés zsidókra vonatkozó részét feltehetően nem tartották be, azonban mégis jelzésértékű volt.

Iusztinianosz a birodalom területén kívül is támogatta a kereszténység terjesztését: a nabateusokhoz és a mai Jemenbe hittérítő missziók indultak. A kaukázusi és Don menti népek ekkortájt vették fel a keresztiséget. Bár uralkodásának kezdetén akadt néhány buktató, Iusztinianusz végül hatalmas sikereket könyvelhetett el. A Nyugat-

Római Birodalom már jóval korábban elbukott a barbárokkal szemben, de ő, Theodora-val karöltve, csapatokat küldött az elvesztett területek visszaszerzésére, s ezek végül győzelmet aratva magát Rómát is megszerezték, ismét létrehozva az egységes Római Birodalmat. Egy korona, egy város – és a Hágia Szófia égisze alatt Jusztinianusz azt hitte, sikerült összefognia a kereszténységet egy egyetemes császár vezetésével, aki Jézus Krisztus földi helytartója.

De mindez rövid életűnek bizonyult. 548-ban Theodora császárné elhunyt, Jusztinianusz pedig csak fél ember volt nélküle. További 20 évig uralkodott, de talán jobb lett volna, ha vele együtt sírba száll. A perzsák támadásba lendültek, szlávok és avarok törtek be, a kincstár kiürült, és egy földrengéstől az ő szeretett Hagia Sophia-jának is beomlott a kupolája. Összességében a birodalom kimerült, az idős császárt pedig mindenki gyűlölte. A császár végül 83 éves korában halt meg, miután több, mint 38 évig uralkodott. A Konstantinus által emelt Szent Apostolok Templomában helyezték végső nyugalomra szeretett Theodora-ja mellé.

Jusztinianusz uralmát a kortársak elég erős bírálattal kezelték. Csak bajt és szenvedést hozott magával, írja egyikük, és mindezért a pokolban kell számot adnia. De a világ bámulattal adózott az általa teremtett város előtt. Az egyik orosz, aki ide látogatott, ekként fogalmaz: „Nem tudja az emberfia, hol jár, a mennyben-é vagy a földön. A földön bizonyosan nem lehet ennyi pompa és szépség, ezt egyszerűen nem lehet szavakba önteni. Csak az világos, hogy itt a halandók közt maga Isten lakozik.”

Jusztinianusz kiteljesítette a Konstantinus által szőtt álmot, hogy Konstantinápoly legyen az új Róma. Több, mint 40 templomot építtetett, és a Hágia Szófia akár a Szent Péter Bazilikával is felvehette a versenyt. De még mindig hiányzott valami ahhoz, hogy Rómához fogható, kiemelkedően nagy tekintélyű várossá lépjen elő, mégpedig egy védőszent. A Szent Péter Székesegyház magának Szent Péternek, a Jézushoz legközelebb álló tanítványnak a végső nyughelye fölé épült, és ennek köszönhette hatalmas hírnevét. Bár Konstantinápoly ereklyék egész tárházát tudta felvonultatni, ezen a téren nem érhetett fel Rómához.

Jusztinianusz után a birodalom kezdett felmorzsolódní. Egymást követték a katonai hatalomátvételek, a belső felkelések, miközben külső veszély is fenyegetett. 626-ban a perzsák Konstantinápoly falait is elérték. De nem egyedül jöttek. Az ellenséges erők, amint az a bástyákról tisztán kivehető volt, teljesen körül tudták zárni Konstantinápolyt. A bizánciak számára, akik ezeket a falakat 626. július 26-án védték, olybá tűnhetett, hogy mind közül a legvadabb rémálmuk vált valóra. Nem egy ostromló sereggel kellett felvenniük a harcot, hanem hárommal, szárazföldön és tengeren. Itt előttük táborozott egy, az eurázsiai sztyeppékről érkezett kegyetlen lovas nép, az avarok hordája. Amott pedig a kiválóan felszerelt perzsa lovasság vértjeiről csillogott vissza a fény. De a legtöbb okot az aggodalomra mégis itt, az Aranyszarv-öblön feketéllő hajók adták, amelyeken északról jött torzonborz szlávok ültek. Mintha csak az egész világ szövetkezett volna Konstantinápoly elpusztítására. A csapdába esett lakosok számára mindez rendkívül rémisztő lehetett. Az ostrom kezdetén katapultok zúdítottak kőzapot a városra. Majd felvontatták az ostromtornyokat, és faltörökkel próbáltak bejutni a városba. A nép ivóvízzel való ellátása is gondot okozott, miután elvágták a vízvezetékét. Ráadásul a szláv flotta is mind közelebb úszott. 10 napig a főváros egymás után verte vissza a legkeményebb támadásokat. Konstantinápoly pusztulásra volt ítélve. A bizánci főereg pedig, élén Herakleiosz császárral, nem tudott a város segítségére sietni, mivel éppen keleten hadakozott a perzsákkal. Úgy tűnt, a város sorsa megpecsételődött. Herakleiosz, mikor távozott, egyik hadvezérét és az ortodox pátriárkát hagyta hátra, hogy a nevében kormányozzanak. Az utolsó reménybe kapaszkodva Bonosz fővezér a bizánci flottával elindult, hogy áttörje a vízi blokádot, miközben Szergiusz pátriárka a szárazföldön maradt, és Istenhez könyörgött. A pátriárka az elkeseredett emberekkel körmenetet tartott a falak mentén. A Krisztust ábrázoló ikonokat a magasba tartva himnuszokat énekeltek Szűz Mária segítségéért fohászokdva. Már csak ő menthette meg a várost.

És ami ez után történt, valóban csodába illőnek tűnik. A szemtanúk beszámolóí szerint a pátriárka imái meghallgatást nyertek. Az avarok khan-ja állítólag döbbenettel figyelte a bástyákon megjelenő nőalakot, aki kezébe vette a város védelmét. De nem egy egyszerű

földi asszony volt, hanem maga Szűz Mária, aki azért jött, hogy megmentse Konstantinápolyt. Az erőviszonyok ellenére a bizánci flotta győzelmet aratott a szláv hajóhad felett, amit egy vihar is megtépázott. Az avarok és a perzsák így visszavonultak, városszerte pedig egymás után állítottak szentélyeket Szűz Mária tiszteletére, ezzel mondva köszönetet a győzelemben játszott szerepéért. Konstantinápolynak most már Rómához fogható védőszentje volt.

De Herakleios sikerei nem bizonyultak hosszú életűnek. Alig több, mint két évtizeden belül Bizánc területének legnagyobb részét egy új, mindent elsöprő erő vette birtokba, ami nemcsak a város, hanem a kereszténység létét is fenyegette. Az új hit, az iszlám hívei Mohamed utódainak vezetésével az Arab-félszigetről kiindulva végigsöpörtek az addig Bizánchoz tartozó közel-keleti területeken. 638-ban a többi város példáját követve Jeruzsálem is behódolt. Az iszlám hívei 717-ben már Konstantinápoly kapui előtt álltak, és hatalmas erővel kezdték meg annak ostromát. A bizánciak a harc kiemenetelét az isteni akarat megnyilvánulásaként értékelték, így az arab seregek szélesebb előretörése komoly kérdéseket vetett fel. Az Úr elfordult tőlük? Úgy megharagudott rájuk, hogy inkább Mohamed követőit támogatja? És ha igen, miért? Konstantinápoly másodszor is átvészelte az ostromot, de meddig mehet ez így? Ráadásul nem sokon múltott a dolog, és ezt a császárnál, III. Leónál senki sem tudhatta jobban. A birodalom katonai gyengeségét azzal magyarázta, hogy kiestek Isten kegyéből, mert az emberek szentségtörő imádatlással fordulnak a szentképek, az ikonok felé. Különösnek tűnhet, de az ikonok miatt kirobbant küzdelem mind közül a legvéresebb vallási összetűzés volt a birodalom történetében, aminek élete pedig a hit körül forgott.

A császár és a pátriárka volt a főszereplője ennek a drámának, az egyház és a trón szövetségének. A Hágia Szófia kupolája hatalmas közösségi tér felett ível át, ezzel próbálja a mennyet lehozni a napi istentiszteletekre. Mert a kupola a mennyország, a felettünk levő ég emberi építészetre lefordítva. És ez a legfőbb különbség a keleti kereszténység, és a nyugati, latin kereszténység között. A nyugati egyház azt tartja, hogy az eredendő bűn hatalmas szakadékot nyitott ember és Isten között. Ezzel ellentétben a keleti egyház azt mondja kö-

vetőinek, hogy Isten és ember találkozhat, még akár egyesülhet is. Ez merész és lelkesítő gondolat. Semmi sem fejezi ki jobban azt a misztikus vágyat, hogy láthatóvá tegye a láthatatlant, mint a bizánci művészet, annak ellenére, hogy ez a művészet egy teológiai kompromisszum eredménye. Megoldás a nagy kérdésre, amivel minden keresztény szembenéz. A görögök isteneiket és istennőiket a lehető leg-tökéletesebben ábrázolták. A kereszténység pedig ebben a görög világban öltött alakot. Ugyanakkor a keresztények abban is hittek, hogy Jézus volt a zsidó Messiás. Ez rámutat arra a nagy törésvonalra, ami az egész kereszténységen végigfut. A görögök számára természetes volt isteneik megfestése, de a zsidók ezt felháborítónak találták. Ahogy a második parancsolat is írja: „Ne készíts magadnak faragott képeket, és ne imádd azokat!”. Kit kövessenek tehát a keresztények, a görögöket vagy a zsidókat?

A nyugati egyház ebben a kérdésben nehéz helyzetbe került. A keleti egyház azonban valami eredetibbet talált ki. Olyan művészetet alkotott, amelyben nem voltak faragványok, más szóval nem voltak szobrok, csak sík felületek. Gazdagon díszített fali mozaikok, vagy fára festett képek. És ezek a festett fatáblák lettek az Ortodox Egyház meghatározó elemei, az ikonok. Ez nem csak festészet, hanem hármass találkozás a művész, a hívő és Isten között.

Az első ikonokból csak nagyon kevés maradt fenn. Az egykori Bizánci Birodalom távoli sarkába kell utazni, a Sínai-félszigetre, hogy láthassunk ilyeneket. Itt a Sínai-hegy lábánál fekszik a kereszténység egyik legrégebbi kolostora. A VI. században ez a Bizánci Birodalom egyik határállomása volt, ez is fontos bizonyítéka Jusztiniánusz császár keresztény épületek iránti rajongásának.

Az erőd falain belül a világ legrégebbi ikongyűjteménye található. Az ikon görög szó, magában hordozza a jelentését, annyit tesz: kép. Egy arc, egy személy, egy jelenet, szállítható fatáblára festve, meghatározott, előírással. Isten, Krisztus és az egyház szentjei. A hívő nem festményként tekint a képre, hanem valós személyt lát. Minden ikon arra hív, hogy a mennybe vezető úton járjunk. Az ikonok minden ortodox templom legfontosabb elemei. Eltakarják az oltárt a hívők elől. Ezt hívják ikonosztáznak. Manapság az ortodox

hagyományok nem lennének ennyire misztikusak őseik, az ikonok nélkül.

De ez nem volt mindig így. A VII. századtól kezdve sok uralkodó mindent megtett, hogy eltüntesse az ikonokat a vallásból. Furcsán hangzik, de azért tették, mert kételyeik voltak, hogy Isten még az ő oldalukon áll-e. És jó okuk volt kételkedni. Egy hirtelen és váratlan csapás sújtotta a Bizánci Birodalmat, egy új vallási erő, az iszlám. A VII. század közepére a muszlim seregek meghódították a Bizánci Birodalom kétharmadát, beleértve a szent városokat, Damaszkuszt, Antiochiát és Jeruzsálemet. Az iszlám seregek kétszer is megostromolták Konstantinápoly külső városfalát.

Amíg a bizánciak azon tűnődtek, hogy Isten miért pártolt el tőlük, megtalálták az összefüggést. A hatalmas különbséget az iszlám és az Ortodox Egyház között. A muszlimok sosem ábrázolnak szenteket. Ugyanis a Korán szent könyve tiltja a muszlimoknak, hogy szentképeket készítsenek, mert ami isteni, az ábrázolhatatlan. Ugyanakkor a muszlimok sorra legyőzték a bizánci seregeket. Egy szó, mint száz, a keresztényeknek is el kell pusztítani a szentképeiket, hogy visszanyerjék Isten bizalmát.

Így tehát a maradék birodalomban III. Leó császár elrendelte az ikonok azonnali levételét az összes bizánci templom faláról. Abban az időben a konstantinápolyi ökumenikus pátriárka egy ikonokban nagyon gazdag templom élén állt. A Szent György templom tele volt ikonokkal. Mi lett ennek a következménye? Világos volt, hogy Leó kérése zavarokhoz vezet. Lázadás tört ki szerte a birodalomban, az indulatok mindenhol kavarogtak. Viták és gyilkolás közepette kezdődött az ikonoklasmus, a képprombolás.

Ez lett a kereszténység egyik legnagyobb traumája. 726-ban III. Leó császár úgy döntött, ezen kegyes tárgyak imádata már túl megszire ment. A kultuszuk hatalmas méreteket öltött, sokan azt hitték, gyógyulást idézhetnek velük elő. Egyesek még a festéket is lekaparták róluk, hogy orvosságként megigyák. Sőt, némely esetben akár keresztiszülőkként is szolgáltak. Leóban, és a püspökökben, akik hozzá hasonlóan gondolkodtak, felvetődött a kérdés, hogy az ikonok túlzott risztelete nem visszatetsző-e Istennek. Ráadásul a Tízparancsolatból a második világos útmutatást ad: ne csinálj magadnak fara-

gott képet, és ne tiszteld azt. A birodalom sorozatos vereségei, és az, hogy a győztes muszlimok betiltották a szentképek használatát, Leót gondolkodóba ejtették. Talán szoros összefüggés van a kettő között, és az ikonok vakbuzgó imádata okozza a birodalom vesztét. Leó ezért elrendelte, hogy pusztítsák el az összes szentképet, és mindazokat, akik a parancsát nem hajlandók végrehajtani. A kolostorokat kifosztották, és amely templom nem volt hajlandó átadni a szentképeit, azt a rendfenntartó erők rohanták meg, és felkoncolták a velük szembeszegülő szerzeteseket. Ez a pusztítás Bizáncban több, mint egy évszázadig tombolt. Az ikonok festéséért és imádatáért sokszor kínzás járt, néha akár halál. Sokan inkább meghaltak, mintsem hagyják, hogy templomukat megfosszák ezektől a pompás, Istenhez vezető kapuktól.

Később Theodora császárné (III. Mikhaél császár [842-867] anyja) vetett véget a képrombolásnak 843-ban. Új ünnepi liturgiát vezetett be, az Ortodoxia Vasárnapját. Ezen az ünnepen azokat dicsőítik, akik megvédték az ikonokat. Így tehát magának az egyháznak az ünnepe állít emléket e nyomasztó évszázadnak. A képrombolásra adott heves válasz mutatja, hogy az ortodoxia nem csak a hatalom vallása volt, hanem épp annyira a közemberek vallása is. A későbbi uralkodók ezt vészhelyzetben sokszor elfelejtették.

Isztambul szívében bújik meg a legyőzött képrombolók utolsó, fennmaradt bástyája. A VIII. században épült szent béke templomát, a Hagia Irene-t egy képromboló császár építette. Ma hangversenyterem, szinte minden keresztény emléktől megfosztva, kivéve a képrombolás rövid ideig tartó korszakából maradt lenyűgöző töredéket. Fent az apszisban, magasan az oltár fölött egy egyszerű fekete kereszt áll, az arany háttérben. Ez volt a képromboló művészet. A képrombolók ezzel díszítették a templomaikat.

A 840-es években a képrombolás lezárult. Az arabok fővárosa átkerült Bagdadba, az egyház is átalakuláson ment keresztül. Azokat a papokat, akik harcosan léptek föl a szentképek ellen, elmozdították. Egy új kör érkezett, ami a politikával szoros egységben azt akarta, hogy az ikonok tiszteletét állítsák helyre, és így is lett. 867. Húsvétvasárnapján egyben a szentképek visszatértét is ünnepelték, és a

Hagia Sophia egy újabb, lenyűgöző mozaikkal gazdagodott, amit a hálaadás jeleként fényes külsőségek közepette avattak fel.

A képrombolást követően eljött az ünnep nagy napja, amikor is leleplezték a Szent Szüzet a Kiseddel ábrázoló mozaikot, ahogy azt ma is láthatjuk. Maga a császár is eljött, a tömegek pedig özönlöttek. És a pátriárka szentbeszédet tartva felmutatott az apszisra, és így szólt: „Ez a nap az Ortodoxia első napja.” Az apszis mentén pedig egy felirat is olvasható volt: „A szentképeket, amelyeket az eretnek ledöntöttek, a kegyes császárok helyreállították.”

Ez volt az a pillanat, amely alapjaiban változtatta meg azt, ahogy az egyház szól az emberekhez. Az egyszerű kereszték helyét ragyogó képi ábrázolások vették át, amik a kereszténység egyes történeteit dolgozzák fel. És itt nem csak az épületekről van szó. A képrombolás a keleti ortodoxia egész hitéletére alapvető hatást gyakorolt. A görögkeleti egyházat még erősebben összekapcsolta a szentképekkel. A képrombolás okozta pusztítás lezárultával a birodalom a katona császárok vezetése alatt nemcsak, hogy virágzó nagyhatalom maradt, hanem terjeszkedésbe is kezdett.

De a szentképek körül zajló ádáz harc nemcsak a város ikonjaiban okozott helyrehozhatatlan károkat, hanem a keleti és a nyugati egyház közötti viszonyt is még jobban elmérgesítette. A viszálykodás során a nyugati egyház végig teljes mellszélességgel kiállt az ikonok használata mellett, tovább mélyítve a Keletet és Nyugatot elválasztó szakadékokat. Attól a pillanattól, hogy Konstantinusz életre hívta az Új-Rómát, a két város állandóan versengett, de ebben az utolsó 50 évben kifejezetten ellenségekké lettek. Nem értettek egyet a pápaság jogkörét illetően, a szertartások rendjében, valamint hitelméleti kérdésekben, és a képrombolás is csak rontott a kapcsolaton.

Krisztus halála után 800 évvel a kereszténység még mindig terjeszkedett az ismert világban, sőt, azon túl is. A keleti egyház kiépült a Közel-Keleten, és Bagdadtól Ázsia távoli szegletéig hirdette igéjét. Az egyház nyugati ága, a Róma központú latin egyház megújult és térítőket küldött délre, nyugatra és északra. E két vallás közé szorult a Bizánci Birodalom Ortodox Egyháza. Bizáncot szétzúzhatták volna, de még mindig ez volt a világ legnagyobb keresztény hadereje.

Túlélte az iszlám sorozatos támadásait, és a képrombolást is. A keleti és a nyugati egyház hivatalosan még mindig egybe tartozott. A nyugat üdvözölte a képrombolás végét, mivel az fenyegette a pápaságot, de a gyakorlatban a szakadék Róma és Konstantinápoly között egyre mélyült.

Miközben az ortodoxok a képrombolásról vitáztak, egy ambiciózus uralkodó egyesítette a mai Franciaország, Németország és Olaszország területét egy új latin birodalommá. A nyugati keresztények ünnepelték Charlemagne-t, Nagy Károlyt (742-812), de az ortodoxok nem. Nagy Károly misszionáriusokat küldött a birodalma és Bizánc közötti senki földjére, hogy térítsék meg a nem keresztény szlávokat. De mi volt a rosszabb a Bizánci Birodalomnak? Egy Közép-Európa, tele pokolra való pogány emberekkel, vagy egy Közép-Európa, tele hűséges katolikus szlávokkal, akik Nagy Károlynak esküdtek fel? Valamit tenni kellett, a verseny elkezdődött. Ki tudja hamarabb megtéríteni a szlávokat, Kelet vagy Nyugat?

Ekkor lépett a színre Szent Cirill és a tetvére, Szent Metód. Cirill – valójában Konstatinnak hívták, a Cirill nevet csak halála előtt vette fel – Konstantinápolyban tanult és tanított filozófiát. A több nyelven beszélő, nagy műveltséggel rendelkező Konstantin első útjának célja 851-ben az arab fővárosban zajló keresztény-muzulmán hitvitákban a keresztény tanok megvédése volt. Hazatérését követően folytatta a tanítást, majd 858-ban rövid időre kolostorba vonult, követve bátyját Metódot, aki már régebben a szerzetesi életet választotta.

860-ban mindkét testvér császári utasításra a kazárok földjére ment, ahol a keresztény tanokat terjesztették. Küldetésük ideje alatt Herszónban (Krim félsziget, Szevasztopol mellett) felkutatták Szent Kelemen vértanú földi maradványait.

860 körül, Mihály bizánci császár parancsára Cirill elkezdett dolgozni a szláv írásbeliség megalkotásán. Feltehetően ez az ábécé összesen 43 betűből állt. Így hozzá köthető a cirill betűs írásmód megalkotása, amit nem hiába nevezünk így, mivel nevét Szent Cirillről kapták. Rasztiszláv morva fejedelem szláv nyelvet beszélő szerzeteseket kért Bizánctól. A küldetéssel a szláv nyelvet jól ismerő Konstantint és Metódot bízták meg, akik társaikkal 863-ban érkeztek meg Rasztiszláv udvarába, ahol a szláv nyelvű liturgia bevezetése

mellett, iskolát alapítottak, lerakva a szláv nyelvű papképzés alapjait. A szláv írás, a glagolita ábécé megalkotása és elterjesztése, valamint egyházi könyvek szláv nyelvű fordítása szintén Konstantin érdeme volt. Több, mint háromévtizednyi munkálkodásukat követően 867-ben Rómába mentek, s egyúttal magukkal vitték a Szent Kelemen ereklyét is. Konstantin hitvitájában sikeresen megvédte a népnyelv liturgikus használatát azon ellenzőkkel szemben, akik csupán a latin, héber és a görög nyelvű liturgiát fogadták el. II. Adorján pápa engedélyezte a szláv nyelvű liturgiát.

Rómában Konstantin szerzetes lett, s felvette a Cirill nevet, de rövidesen megbetegedett és 869. február 14-én meghalt. Rómában, a Szent Kelemen templomban temették el.

Velehrad (Csehország) ma római katolikus területen fekszik, teljes mértékben katolikus szertartás szerint ápolja a szláv keresztény örökséget. De ez nem volt mindig így. A stólákra hímmzett alakok az Orthodox Egyház hősei, Cirill és Metód. Megelőzték Nagy Károly hittérítőit, és így kialakulhatott a Morva Fejedelemség. A döntő kérdés ekkor az volt, hogy a szlávok milyen nyelven imádják Istent, görögül vagy latinul? De Cirill és Metód briliánsan válaszolta meg a kérdést. Egyiken sem. A szlávok a saját nyelvükön fogják imádni Istent.

De volt még egy probléma. A szláv nyelveket még sohasem vették papírra. Am Cirill és Metód erre is tudott választ. Íme a válasz a problémára: egy egészen új ábécé, a görögtől és a latintól teljesen eltérő betűkkel, mivel ezt a szláv nyelvek leírására szánták. De túlságosan nehéz volt használni, úgyhogy valaki újra alkotta őket, s így a betűk már sokkal jobban hasonlítottak a görögre. Akárki is volt, az új ábécét jó érzéssel Cirill után nevezte el. Ezt az ábécét használják ma az oroszok, a bolgárok és a szerbek. Cirill és Metód nyomán a szlávok a templomban is azt a nyelvet használhatták, amit a piacon.

Ez igazán kreatív, nagy újítás volt. Cirill és Metód nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az ortodoxia változatos kultúrákban tudott gyökeret verni. Még a nem szláv népek körében is, mint a románok. Ez életbevágónak bizonyult az ortodoxia hosszútávú fennmaradásában. De rövidtávú hatása elkészerítő volt. A latin és az ortodox térítők versenye Közép-Európában kiemelte a növekvő távolságot a valaha

egységes egyház két ága között. Fennállásának első évezredében az egyháznak a volt Római Birodalom területén többé-kevésbé sikerült az egyetlen egyház látszatát kelteni. A pátriárka isztambuli rezidenciáján az ortodox jelkép a kétfejű sas: az egyik fej keletre, a másik nyugatra néz. Nem véletlen, hogy a bizánci császárok ezt a jelképet kezdték használni Kr.u. 1000 körül, épp amikor az egység a keleti és a nyugati egyház között felbomlott. Földrajzilag, nyelvükben és kultúrájukban is elváltak, kelet és nyugat kettészakadt.

Különösen egy szóról vitáztak sokat, egy rövidke latin szóról, a *filioque*-ről, jelentése: „és a Fiú(tól)”. Ez a szó apró nyugati toldás volt a Niceai hitvalláshoz, melyet egyaránt elfogadott a nyugati és a keleti egyház. Ez kimondja, a Szentlélek az Atyától ered, de Nagy Károly udvarában hozzátették: „és a Fiútól”, vagyis a Szentlélek az Atyától ered, és a Fiútól. Ez lett a forrása a századokig tartó feszültségnek. Ez az egy szó, a *filioque* fokozta a széthúzást kelet és nyugat között. A Bizánci Egyház számára minden változtatás a hitvalláson istenkáromlás volt. Ez nem vezethetett semmi jóra.

A válság 1054-ben következett be. Róma püspöke követeket küldött Konstantinápolyba, hogy tárgyaljanak a növekvő távolságról. Ők küzdelemre is készek voltak. Az indulatok egy mise közepén csaptak össze a Hagia Sophia-ban. Róma kardinálisa elvesztette az önuralmát, és önhatalmúlag kiközösítette Konstantinápoly pátriárkáját. A pátriárka viszonozta. Akkor ez a melodráma a Hagia Sophia-ban csak egy múltó diplomáciai civakodásnak tűnt, de közel ezer évvel később a szakadás a latin nyugat és a görög kelet között még mindig nem gyógyult be. És 200 éven át a legkisebb esély sem mutatkozott a kibékülésre a keresztény történelem egyik legsúlygyenteljesebb csapása után.

1054-ben jutottak el a kenyértörésig. Július 16-án a pápai legátus, épp ájtatosság idején, berontott a Hagia Sophia-ba, majd az oltárra téve otthagya a kiközösítésről szóló bullát. Bár ezt akkor még senki sem láthatta előre, ez az esemény pecsételte meg Konstantinápoly sorsát, végső soron a szent város bukását idézve elő. *Pedig ebben a pillanatban a római pápa már holtan feküdt, így a kiközösítés eleve érvénytelen volt.*

*Forrás: Európa oszmán uralkodói
(a BBC filmje; Digi-TV) Összeállította: Tarjányi Béla*

É l ő I g e

BIBLIAISKOLA

Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat

Vágvölgyi Éva

Új megmentő

Énekek az Úr szolgájáról II. rész.

A.) Alapgondolat

Az ószövetségi üdvösségvárás Deuteroizajásnál éri el tetőpontját. Ennek az üdvösségvárásnak nem csupán a fogságból való szabadulás és Izrael újraegyesítése a tárgya (49,6), nem is Izrael elnyomóinak megbüntetése (49,25 kk.; vö. Szof 3,9), az ország (Iz 49,8) és a város (52,1.8 kk.; vö. 60,16.18; 62,1.11) helyreállítása, hanem elsősorban Jahve országának (52,7) megalapítása; egy ilyen üdvösségvárást foglal magában Jahve törvényeinek ismerete, amely most nem köztáblán, hanem az isteni igazságosság (51,4) tényeként áll Izrael fiai előtt; ez olyan gondolat, mint amelyet a szív törvényével (Jer 31,33) analóg módon kell érteni. Jellegzetes ennek az üdvösségvárásnak az egyetemessége (Iz 45,22; 49,6; 51,5), amely itt sokkal határozottabb megfogalmazású, mint pl. az 51,5-tel rokon 4,3 esetében, ahol még Sion a központ, ahova minden népnek el kell zarándokolnia. Végül: a várt üdvösség örök üdvösség (45,17; 51,6.8). Ennek az üdvösségvárásnak központi alakja az Isten Szolgája, aki arra hivatott, hogy prófétai, hithirdetői küldetését teljesítve és szenvedésével másokért vezekelve megvalósítsa a dolgok jövőbeli új rendjét. A Szolgáról szóló énekek a legérettebb és a legmélyebb messiási szövegek az Ószövetségben, amelyek a lényeges követelmények és vonások felől nézve Krisztusra vonatkoznak, egyedül az ő személye felel meg maradéktalanul ne-

kik. Maga Jézus és az apostolok úgy értelmezték a messiási küldetést, ahogy Deuteroizajás Isten Szolgája alakjában előre megrajzolta: „Őt a mi vétkeinkért szúrták át, a mi bűneinkért törték össze (Iz 53,5) - Jézus Krisztus „megszabadított bennünket bűneinktől a saját vére által” (Jel 1,5)

Jézus keresztre feszítve halt meg. A keresztt, mint a megváltás eszköze, a halállal, a szenvedéssel, a vérrel együtt az üdvösségünket idéző lényeges kifejezések egyike lett.

A keresztt a megváltás jele. Jézus szeretetének csúcspontja a kereszthalál:

„Gondoskodj arról, hogy törekvéseid:

– Ne a könnyebbre, hanem a nehezebbre irányuljon.

– Ne keresd a kényelmesebbet, hanem a kényelmetlenebbet!

- Ne keresd azt, ami több örömet okoz, próbáld inkább nélkülözni!

– Ne a vigaszt keresd, hanem inkább a vigasztalanságot!

– Ne a nyugalomra vágyódj, hanem inkább a fáradozásra!

– Ne a többre, hanem a kevesebbre!

– Ne a magasabbra, a kiválóbbra, hanem az alacsonyabbra, a jelentéktelenre!

– Ne akarj mindenáron valaki lenni, hanem inkább semmi.

– Ne a jobbat keresd a dolgokban, hanem a rosszabbat! Kívánj Krisztusért teljesen kifosztott, szabad és szegény lenni mindabban, amit a világ nyújt. Az ilyen vágyakat fogadd be teljes szívedbe és arra törekedj, hogy akaratod itt teljesejék ki ... ”

(Edith Stein: A keresztt tudománya, 97. o.)

B.) Szentírási szöveg

MÁSODIK ÉNEK AZ ÚR SZOLGÁJÁRÓL: 49,1-9a

49 ¹ Hallgassatok rám, szigetek,

és figyeljete, népek, a távolból!

Az Úr hívott el engem az anyaméhtől fogva,

anyám méhétől emlegette nevem.

² Olyanná tette számat, mint az éles kard,

keze árnyékában rejtett el engem;
olyanná tett, mint a hegyes nyíl,
tegzébe dugott engem.

3 Így szólt hozzám: »Szolgám vagy,
Izrael, benned fogok megdicsőülni.«

4 De én azt mondtam: »Hasztalan fáradoztam,
hiába és feleslegesen fecséreltem erőmet.
De igazságom az Úrnál van,
és munkám jutalma Istenemnél.«

5 Most pedig így szól az Úr,
aki az anyaméhtől fogva szolgájának alkotott engem,
hogy visszavezessen hozzá Jákobot,
és Izrael hozzá gyűljön;
mert becses vagyok az Úr szemében,
és Istenem lett az én erőm;

6 ezt mondta: »Kevés az, hogy szolgám légy,
hogy helyreállítsd Jákob törzseit,
és Izrael maradékát visszatérítsd;
a nemzetek világosságává teszek,
hogy eljusson üdvösségem a föld végéig.«

HARMADIK ÉNEK AZ ÚR SZOLGÁJÁRÓL: 50,4-9

4 Az Úristen megadta nekem a tanítványok nyelvét,
hogy támogatni tudjam szóval a fáradtat.

Fölébreszti reggel,
reggel fölébreszti fületem,
hogy hallgassam, mint a tanítványok.

5 Az Úristen megnyitotta fületem,
én pedig nem ellenkeztem, nem hátráltam meg.

6 Hátamat odatartottam az ütlegelőknek,
és orcámat a tépdésőknek;
arcomat nem rejtettem el
a gyalázás és köpdösés elől.

7 De az Úristen megsegít engem,
ezért nem ér gyalázat;
ezért tettem arcomat olyaná, mint a kovakő,
és tudom, hogy nem szégyenülök meg.

8 Közel van, aki igazságot szolgáltat nekem.

Ki szállhat perbe velem? Álljunk ki együtt!

Ki az ellenfelem? Lépjen ide hozzám!

9 Íme, az Úristen megsegít engem,

ki mondhat bűnösnek?

Íme, mindnyájan szétfoszlanak, mint a ruha,

moly emészti meg őket.

NEGYEDIK ÉNEK AZ ÚR SZOLGÁJÁRÓL: 52,13 - 53,12

C.) Bevezetés

1. A hiábavalóság megtapasztalása, elutasítás és agresszió: a Második és a Harmadik Ének

Amíg az Isten Szolgájáról szóló Első énekben Jahve mutatja be szolgáját, a két következő énekben maga a Szolga mutatkozik be. Közli velünk siralmas és rossz tapasztalatait, amelyeket Isten szolgájaként át kell élnie, a növekvő feszültséget Isten ígérete és a valóságos helyzet között, amelybe kerül, amelynek kiteszi magát és ami-
ben kitart.

A szerkezet és a drámai felépítés

Iz 49,1-6

Az Úr Szolgája itt nem Izraelhez fordul, hanem a nemzetekhez, hogy közölje hozzájuk való küldetését.

1. 1-3 vers: A próféta meghívásáról beszél, amelyre már anyja méhétől fogva meg van hívva. Leírja a szolgálatra való felkészítését: Jahve prófétai igéi, melyek az ő szájából hangzanak el, élesek mint a kard, és átható erejűek, mint a nyíl. Megemlékezik az Úr ígéretéről, amely szerint a Szolga (sikeres) szolgálata az Úr dicsőségét szolgálja.

2. 4. vers: A valóság azonban ellentmond ennek: mert ahogy a következő versek mutatják, saját babiloni fogságba hurcolt testvérei és nővérei meghiúsítják. Fáradozása, hogy megvigasztalja Izraelt, hogy újra higgyen és bizon, hiábavalónak bizonyult. Csüggedés, kí-

sértés és kétség szorongatják őt. De ő nem esik rezignációba. A csatlódás ellenére is kitart Istenbe vetett bizalmában.

3. 5-6 vers: A meghíusuláson és csődön át így érkezik el a belső fordulathoz: A Szolga hallja Isten új igéit. Világossá válik számára, hogy egyetlen feladata: hogy Isten irgalmasságát és közelségét hirdesse minden ember számára.

Iz 50,4-9

1. 4-5 vers: A Szolga újra hivatásáról beszél, a megbízatásáról és felruházásáról erre a megbízatásra: bátorítani a fáradtakat (vö. Mt 11,28), a rezignációból felébreszteni és újra kíváncsivá tenni őket az eljövendőre. Képes erre, mert Isten ehhez megfelelő beszélő képességet adott neki, és füleit megnyitotta, hogy így meghallja tőle, amit tovább kell majd adnia. Maga a próféta először Jahve tanítványa. Maga a Szolga név Jahvétól van, a Szolgának nincs módja ellentmondani, hanem tehetetlenül ki van szolgáltatva.

2. 6. vers: A Szolga ki van szolgáltatva egyszersmind Istennek, és az emberi agresszióknak, a balsikernek és a szenvedésnek. Az üzenettel szembeni ellenállás céltáblájává válik. A dalok megformálása egy fogoly vagy elítélt bántalmazására emlékeztet: A Szolga most a babiloni államhatalom ellenállását is megtapasztalja, amely Deuterioizajás igehirdetését felforgatásnak tekinti? A próféta úgy érzi, hogy saját közösségében is kigúnyolják vigasztaló szavai miatt, amelyek annyira távol esnek a realitástól? A Szolga a megtapasztalt erőszakra nem gyűlölettel, ellenségeskedéssel és viszont erőszakkal válaszol. Tudatosan elviseli és eltűri a bántalmazásokat, nem tiltakozik és nem lázad, mint Jeremiás (lásd Jeremiás vallomásai c. részben), de nem is rezignált, ahogy átadja magát halálos sorsának. Elviseli az erőszakot, hogy megbízatását végrehajtsa.

3. 7-9 vers: A legmélyebb alázatosságban és magányban van, mégis egyre inkább növekszik a Szolga bizalma Isten közelségében. És ez a bizalom állandó benne. Prófétaí egzisztenciájának alakulása ellenére bízik abban, hogy Isten ügyét érvényesülésre segíti majd, és hogy ezáltal az egész világ számára láthatóvá válik. Nem akar megtorlást, hanem az igazságot akarja érvényre juttatni. Persze hogy hol, hogyan és mikor történik ez, azt a Szolga nyitva hagyja. Ő maga erre

nem ad választ, hanem Izrael közössége majd az ő szégyenteljes halálából fog rádöbbsenni erre.

2. Isten Szolgájának új arca

A Negyedik Ének

2/a. Képmeditáció a báránys képpel:

Képmeditáció: A képet a résztvevők elé helyezzük, mindenki kikeresi az Iz 52,13-53,12-t; miközben imádságos csendben nézik a képet és a szöveget, valaki hangosan felolvassa a szentírási részt. Utána mindenki elmondja, hogy mit mondott számára a kép és a szöveg.

2/b. Bevezetés a szöveghez

Az utolsó, a Negyedik Ének Isten Szolgájának megalázásáról, haláláról és megdicsőüléséről szól. Figyelemre méltó az ábrázolás módja, nem olyan, mint egy beszámoló, egy emberi panasz, egy vallomás, hanem mint egy isteni kinyilatkoztatás. Nem csak egy felszínes tudósítás, hanem – egy ima Isten Igéjének és tetteinek megtapasztalásáról.

Isten Szolgája egy új útra vállalkozik, amely az új kivonulás jellemzője: „Vakokat vezetek olyan úton, amelyet nem ismernek” (Iz 42,16). Reménye a szabadító Istenben a szenvedés csüggesztő útjába torkollik. Ami számára az elvárt szabadulás fordulatának közelségét jelenti úgy, ahogy talán várta, nem érkezik el. Isten Szolgájának szava, amely mindenekelőtt Izrael számára, másrészt a nemzetek felé hangzik el, az ő életidejében hatástalan marad. Az Úr nem segíti meg Szolgáját. Isten Szolgája nem kerüli el az ítéletet, összetörik, halálra sújtják. De ő mindvégig hű szolga marad. Az Isten Szolgájáról szóló Negyedik Ének számunkra Jézus magatartásához közelít, az abba ve-

tett hitünkhöz, hogy a keresztre feszítés a remény beteljesülésévé vált. Az új kivonulás lemondást jelent az erőszak érvényre jutásáról, lemondást a saját elképzelésről a felebaráttal és talán Istennel szemben is, az új kivonulás a szenvedésben való jelenmaradást jelent.

2/c A szöveg tagolódása

Az Ének legnagyobb részt a megdöbbsent fogságbeli közösség számadásáról a Szolga gyalázatos haláláról szól, a Szolgáról alkotott saját korábbi nézőpontjáról, valamint egy új látásmódról, ami az ő eddigi hitbeli értelmezésüket szétrobbantja. Ez az új látásmód nem csak egyszerűen az elgondolkodásból következő eredmény, hanem egy egészen új tapasztalat a Szolga tetteiről. Maga Isten nyitja fel a szemüket. Az Ének kezdete ezért először Isten szavából áll, amelynek nyomán Izrael új fényben tudja szemlélni Isten Szolgáját. Egy második isteni közlés Isten Szolgájának az új módon való szemléléséről szól, azt kifejezetten megerősítve fejezi be az éneket.

2/d Az Úr Szolgájáról szóló Negyedik Ének szerkezete

<p>1. Az Úr beszéde (52,13-15) Isten Szolgája jövődöbbseli sikerének a kihirdetése</p> <p>Egy megvetett felmagasztalása (a megalázottat Sion királyává emelik, ami Isten uralmának helye) A világ hatalmasságai a felmagasztalt Isten Szolgája elé járulnak (az új kivonulás céljához)</p>	<p>13 Íme, sikert arat szolgám, magasra emelkedik, magasztos és igen fenséges lesz.</p> <p>14 Amint sokan megborzadtak tőle, hisz olyan torz volt, nem emberi a külseje, alakja nem hasonló az emberek fiaihoz,</p> <p>15 úgy ámulatba ejt majd sok nemzetet, királyok fogják be előtte szájukat, mert olyat látnak, amiről nem beszéltek nekik, és olyat vesznek észre, amiről nem hallottak.</p>
--	---

<p>2. A Mi-beszéd (53,1-11a) Izrael válasza (mi = sokak = Izrael): új módon szemléli Isten Szolgáját</p> <p>2.1. Átmenet (53,1) Izrael hitetlenkedve szembesül az ellentmondással, hogy pontosan a Szolga gyengeségében van ott az Úr szabadító ereje (karja)</p>	<p>Ki hitt annak, amit hallottunk, és az Úr karja ki előtt nyilvánult meg?</p>
<p>2.2. Első szakasz (53,2-6) Visszatekintés Isten Szolgájának szenvedésére és ennek a szenvedésnek az új látásmódja (Isten Szolgájának látványa és megbízatása) 2-3: Isten Szolgájának taszító külseje és társadalmi kirekesztettsége (látvány) 4-6: Új módon szemléli ugyanannak az Isten Szolgájának megjelenését: Isten Szolgájának a taszító megjelenése nem saját létének büns vésése miatt volt, hanem helyettesítőként viselte Izrael büns vésését (6. v.), Izrael megmentéséért viselte magán Isten büntetésének jeleit (megbízatás).</p>	<p>2 Úgy nőtt fel színe előtt, mint a hajtás, és mint a gyökér a szomjas földből; nem volt szép alakja, sem ékessége, hogy megnézzük őt, és nem volt olyan külseje, hogy kívánjuk őt.</p> <p>3 Megvetett volt, és utolsó az emberek között, fájdalmak férfja és betegség ismerője, aki elől elrejtettük arcunkat; megvetett volt, és nem becsültük őt.</p> <p>4 Pedig a mi betegségeinket ő viselte, és a mi fájdalmainkat ő hordozta; mi mégis megvertnek tekintettük, Istentől sújtottnak és megalázottnak.</p> <p>5 De őt a mi vétkeinkért szúrták át, a mi bűneinkért törték össze; a mi békességünkért érte fenytés, és az ő sebe által gyógyultunk meg.</p> <p>6 Mindnyájan, mint a juhok, tévelyegtünk, mindenki a maga útjára tért; és az Úr órá rakta mindnyájunk bűnét.«</p>

<p>Második szakasz (53,7-10a) Isten Szolgája cselekvő módon fogadja szenvedését (A megbízatás véghezvitelének módja) (különös tekintettel a 7. és 10a. keretversre)</p>	<p>7 Megkínózták, és ő alázatos volt, nem nyitotta ki száját; mint a bárány, melyet leölésre visznek, és mint a juh, mely nyírói előtt elnémul, nem nyitotta ki száját. 8 Sanyargatás és ítélet után vitték el; és sorsával ki törődik? Mert kivetették az élők földjéből, népem vétke miatt sújtották halálra. 9 Istentelenek között adtak sírt neki, és gazdag mellett, amikor meghalt, bár nem követett el erőszakot, és nem volt álnokság a szájában. 10 De az Úrnak úgy tetszett, hogy összetörje betegséggel. Ha odaadja engesztelő áldozatul életét,</p>
<p>2.4.A harmadik szakasz (53,10b-11a) Isten Szolgájának jövője (a megbízatás sikere) - személyes beteljesülés (bibl. metafora a beteljesült életről: utódok, hosszú élet, világosság meglátása, teljesség) - Isten terve sikerül = célzás arra, hogy Isten Szolgája felmagasztalásának hatása kiterjed az egész világra</p>	<p>meglátja majd utódait, hosszára nyújtja napjait; és az Úr tetszése az ő keze által teljesül. 11 Lelkének gyötrelme után meglátja a világosságot, megelégedett lesz.</p>

<p>3. Jahve záróbeszéde (53,11b-12) A „mi” bizonyosságának továbbfejlesztése Isten Szolgájának új módon való szemléléséről - Izrael megmentése - Magának Isten Szolgájának jövőndő üdvössége: Működésének gyümölcseként Isten osztályrészt ad neki Izrael üdvösségéből (osztályrész a megsemmisülés helyett)</p>	<p>Tudásával szolgálom igazzá tesz sokakat, és bűneiket ő hordozza. 12 Ezért osztályrészüln adok neki sokakat, és hatalmasokkal osztozik a zsákmányon, amiért halálra adta életét, és a bűnösök közé számították; pedig ő sokak vétékét viselte, és a bűnösökért közbenjár.</p>
---	---

D.) Óravázlat

<i>Feladat</i>	<i>Módszer</i>	<i>Eszközök, időtartam</i>
1. Ének: Adoramus te, Christe	Ének kottából	Énekelj az Úrnak 472. o. 5 p.
2. A hiábavalóság megtapasztalása, elutasítás és agresszió: a Második és a Harmadik Ének	Csoportos munka az óravezető irányításával	Szentírási szöveg, jegyzetfüzet, ceruza
a.)Az óravezető rövid bevezetése (lásd Bevezetés 1. eleje)		
b.) A két Ének hármasszerkezetének megfelelően három résztvevő hangosan felolvassa a szöveget.		30 perc
c.)Az óravezető magyarázata a két szöveghez (lásd Bevezetés 1.)		
d.) Beszélgetés a Szolga visszautasítottágáról és bántalmazásáról a következő kérdések alapján:		
- Hogyan értelmezi a Szolga, hogy vigasztaló szavai ilyen nagy elutasításba ütköznek? Miért pont agressziót váltanak ki?		

- Hogy reagál az ellenségességre és bántalmazásra? Mit okoz az ő passzív ellenállása az ő kihívó „odatartottam hátamat és arcomat” magatartása?

3. Isten Szolgájának új arca

A Negyedik Ének

3/a. Képmeditáció a bárányos képpel

(lásd Bevezetés 2/a)

3/b. Bevezetés a szöveghez: Az óravezető rövid bevezetése (lásd Bevezetés 2/b)

3/cA szöveg tagolódása (ld. Bevez. 2/c)

A szöveg szerkezetének áttekintése:

Először egyéni munka, utána csoportos összegzés a nagy egységekről a következő kérdések alapján:

- Ki a beszélő ebben az énekben?
- Hol történik beszélő váltás?
- Mely szakaszok válnak ez által láthatóvá?
- Milyen összefüggésben vannak egymással a különböző szakaszok?

3/d Tanítás: részletes szerkezet és szövegmagyarázat (lásd Bevezetés 2/d)

4.) Az óravezető zárógondolatai (lásd Alapgondolat)

5.) Csöndes egyéni elmélkedés Edith Stein gondolatai nyomán (lásd Alapgondolat), kötetlen egyéni ima és ének

képmeditáció az óravezető irányításával
Sokszorosított kép és szentírási szöveg
20 perc

egyéni és csoportos munka az óravezető irányításával
jegyzetfüzet, ceruza
20 perc

Csoportos munka az óravezető irányításával
Szentírási szöveg, jegyzetfüzet, ceruza 25p

Az óravezető összefoglalása
5 perc

Sokszorosított szöveg mindenkinél, kotta, gyertya, gyufa
15 perc

A Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat budapesti Központjában „**Élő Ige**” címmel **bibliaiskola** működik (szeptembertől júniusig minden hónap első hétfőjén du. 5-7-ig). Jelen füzetünk a kilencvenharmadik óra anyagát tartalmazza.

Vágvölgyi Éva óravezető

1. Máté apostol és evangélista legendája

A 4. századi történetíró, Euzébiusz szerint az apostolok felosztották egymás között a föld egyes tájait. A 13. századi *Legenda Aurea*¹ szerint három tanítvány a Szentföldről Délnek vette útját. Fülöp, Simon és Máté.

A Biblia név szerint is említi Egyiptomot, Líbiát és Etiópiát. Az olyan írások, mint a *Legenda Aurea*, amit a XIII. században az egyik genovai érsek állított össze, legendás történeteket tartalmaznak az apostolok afrikai utazásairól is.

A legenda szerint Máté végül eljutott Etiópiába. Idegen volt, egy idegen földön. Egy rendkívüli véletlen folytán találkozott egy eunuchal, és az vendégül is látta. Amikor beszélgetésbe elegyedtek, az eunuch rögtön megkérdezte Mátét: „Hogyan tud beszélni ilyen sok nyelven?” Máté elmondta neki, ki is ő valójában, és mi járatban van. A kincstárnok erre felfedte kilétét, mert ő volt az, akit Fülöp megkeresztelt a Gázába vezető úton (Csel 8,26-40). Máté így befolyásos szövetségesre, támogatóra talált.

A kincstárnokkal való találkozását követően Etiópiában egy Nadáber nevű városba érkezett. Elképesztő vállalkozása során több száz, sőt, ezer kilométert kellett megtennie. De hiába tudhatott maga mellett egy befolyásos támogatót, hamarosan azzal szembesült, hogy nem mindenki fogadja őt ilyen örömmel.

Máté ugyanis találkozott két mágussal: Zaroisszal és Arfekszattal. Ez a két mágus a praktikáival mindenkit meggyőzött, és a nép istenként bálványozta őket. Gyógyítóknak tartották őket, de az esetleges vitás kérdésekben is ők bíráskodtak. Most azonban fenyegetve érezték magukat.

Miközben Máté a tömegnek prédikált, sor került az első próbatételére. Nagy sírás-rívás tört ki, mivel meghalt a király fia. Máté éppen arról prédikált, hogy az Úr miként teremtette meg az Édenkertet. Ádám és Éva pedig, mint az első férfi és nő, hogyan esett kísértésbe, és hogyan űzték ki őket a Paradicsomból. Amikor ezt

---

¹ De Voragine, *Legenda Aurea*

követően a mennyek országáról kezdett beszélni, híre jött, hogy elhunyt a király fia. A két helybéli mágus, Zaroisz és Arfekszat igyekeztek megmenteni az életét, de minden igyekezetük hiábavaló volt. Végül azt mondták a királynak: „Már minden hiába.”

Látta, hallotta mindezt a Fülöp által megtérített eunuch, a király kincstárnoka, és így szólt: „Nem, nem, nincs veszve minden, maradatok! Van itt egy férfi, aki ismét életet lehelhet az ifjú hercegbe.”

Hivatták is gyorsan Mátét, és ő a Mindenható Istent hívta segítségül. Ez volt számára az eddigi legnagyobb kihívás ezen az idegen földön. Imába fogott a fiú fölött. És az csodálatos módon feltámadt. Imádsága révén visszahozta a király fiát az élők sorába.

Amikor mindenki aranyérmekkel és ékszerekkel járult elé, ő azt felelte: „Nem, nem, nem! Én csak egyszerű szószólója vagyok a mi igazi Urunknak, Jézusnak. Őáltala vittem véghez ezen csodat.” Elhárított mindenféle elismerést, mondván: az Urat dicsőítsék, akinek a nevében prédikál.

A legenda úgy tartja, ezt követően a két mágus, Zaroisz és Arfekszat Perzsiába menekült, a király pedig megtért, a fiával, Eufranurral, a lányával, Ifigéniával és egész háza népével együtt..

Máté az Úrnak ajánlotta a király lányát, Iphigeneiát. Ő pedig kétszáz szűz lánnyal együtt úgy döntött, sosem megy férjhez. A Legenda Aurea úgy folytatja, hogy Máté apostolnak ezután szerte Etiópiában híre ment. A király fiának, Eufranurnak meggyógyításával olyat vitt végbe, amire a mágusok képtelenek bizonyultak.

Kőbe vájt templom Etiópiában
(Ábraha Adzsbeha)

Ám döntő fordulat állt be. Egüposz király, aki kegyesen bánt vele, meghalt, és más lépett a királyi trónra, név szerint Hürtakosz. Az új királyt lenyűgözte unokahúga, Ifigénia szépsége, és feleségül akarta venni. Csakhogy Ifigénia már az Úrnak szentelte magát, és nem volt hajlandó feleségül menni a Hürtakoszhoz. A király azonban megmakacsolta magát, nemleges választ nem fogadott el. Mátéhoz fordult segítségért, arra kérve őt, hogy szentbeszédében magasztalja a házasságot. Máté engedelmeskedett, beszélt a házasság értékeiről, de beszéde végén a királyra mutatott és így szólt: „Eloroznád Krisztus menyasszonyát, de ő soha nem lesz a tiéd!”

Máté egykor vámos volt, a bürokratikus rendszer leghűségesebb kiszolgálója, ekkorra azonban olyan emberré vált már, aki, ha kell, akár a király akaratával is szembeszegül. Elítélte a királyt, amiért az unokahúga, Iphigeneia után sóvárgott.

A király természetesen bosszút esküdött, és megölette az apostolt. Miközben Máté misézett, Hürthakosz egy kardforgatót küldött a templomba. A mise végén Máté elmélyülten végezte hálaimáját. Az orvgyilkos ekkor osont mögé, és hátbaszurta.

Máté apostol ugyan meghalt, és a király azt hitte, hogy tervének semmi nem áll már az útjában. Nem számolt azonban a következményekkel. Az emberek lázadni kezdtek Máté meggyilkolása miatt, Ifigeneia pedig továbbra is oltalomra lelt szüzekből álló kíséretében.

A király azonban nem adta fel: udvarhölgyeit küldte hozzá, hogy lágyítsák meg a szívét. Ifigénia azonban továbbra is elutasította a házasságot. A menyegzőre nem kerülhetett sor.

A királyt előntötte a méreg. Úgy döntött, porig égeti Iphigeneia kolostorát. Megpróbálta felgyújtani az épületet, ahol Ifigénia és a hozzá csatlakozott szüzek laktak. Hatalmas tűz tombolt. Ifigeneia és a többi szűz élete már-már egy hajszálon függött. Ekkor azonban a legenda szerint feltűnt megmentőjük, Szent Máté. Óriási szelet támasztott, megfordítva a lángok terjedését, és a tüzet visszairányította a királyra. Tűz borította el Hürtakosz király palotáját, csak romokat hagyva maga után.

A király is csak hajszál híján menekült meg, ám végül, mégis meglakolt. A palotatűzet követően a királyon a lepra tünetei kezdtek

mutatkozni. Mivel Máté tanítását képtelen volt elfogadni, a leprától való félelmében öngyilkosságot követett el. Kétségbeesésében saját életét oltotta ki egy kard által. Amiként megölette Mátét, olyképp végzett magával is.

A nép ezután úgy határozott, elégük van a család ezen ágából, és helyettük Ifigénia öccsét választották meg új királyuknak. A történet szerint Máté mártírrá válása, és Euphranor megkoronázása évszázadokra menően megalapozta a kereszténységet. Az elbeszélés úgy tartja, hogy Eufnanor hetven évig uralkodott, ezalatt a kereszténység szilárdan megvetette lábát Etiópiában a Máté apostol által megkezdett utat folytatva.

Napjainkban Etiópia 96 milliós lakosságának több mint a fele keresztény. És ma, a 21. században is nagy a jelentősége van ennek a helyi egyháznak féltve őrzött és meggyőződéssel vallott emlékek. Etiópia egyik félreeső városában, Ábraha Adzsbehában mindentől távol, a sziklába faragva egy ősi szentély áll. Minden évben megtartják itt a Tinkett ünnepét. A Tinkett az etióp ortodox egyház egyik legszentebb ünnepe. Tinkett annyit tesz, mint merítkezés, keresztes. Az etióp keresztények ezen az ünnepen emlékeznek meg Krisztus megkeresztelkedéséről.

A látóhatáron százával jelennek meg a környező településekről jött emberek, akik mind e termékeny völgyet keresik. A papok és a diakónusok felkészültek az ájtatosságra. A szertartás alatt Máté evangéliumának szövegét kántálják, és alámerítkeznek. A főpapok iránymutatását követve. Százak újítják meg keresztségi fogadalmukat távol Jeruzsálemtől, az apostolok évszázadokra visszatekintő hagyományát követve.

Jacobus de Voragine, *Legenda Aurea*, ford. Bárczi Ildikó [et al.],
Budapest : Neumann Kht., 2004.

Ld.: *Magyar Elektronikus Könyvtár*

Máté: <http://mek.oszk.hu/04600/04626/html/legenda0086.html>

TÁRSULATUNK ÉLETÉBŐL

Hitoktatók továbbképzése Egerben – Az Egri Főegyházmegye Hitoktató Bizottságának szervezésében mintegy hatvanan vettek rész az Egerben és környékén működő hitoktatók számára megtartott, soron következő továbbképzési napon, február 20-án. Délelőtt folyamán Tarjányi Béla tartott előadást „Az irgalmasság az Újszövetségben” címmel. Ezt követően a résztvevők maguk tanulmányozták a bibliai szövegek alapján azt a kérdést, hogy

mennyi előrelépés történt ebben a vonatkozásban az Ószövetséghez képest. A hitoktatók elmélyülten, nagy figyelemmel hallgatták az előadást, és figyelemre méltó eredményre jutottak a szövegmunka során.

A finom közös ebéd után mindenki meglátogatta a csodálatosan felújított, értékes kiállítást őrző Érseki Palotát.

Biblikus Figura készítő kurzus a Zöldfás Továbbképzési Központban – A Szeged-Csanádi Egyházmegye hitoktatóinak régi vágya teljesült 2016. március 5-6-án, amikor a Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat Gelley Anna vezetésével Biblikus Figura készítő hétvégét tartott az újszegedi Szent Erzsébet Plébánián. A hitoktatók mellett a plébánia munkatársai a Dominó Közhasznú

Alapítvány „Jened a jövőd múltja” című pályázat (NEA-TF-15-SZ-0002) keretében vehettek részt a közös munkában.

Nagyon jó hangulatú, dolgozós hétvége volt, aminek keretében a plébánia tíz figurából álló kollekciónak remélhetőleg a helyi

hitoktatók sokszor, sokféle módon fogják majd használni. A környékről több hitoktató is eljött, így Bordány, Szentmihály, és Hódmezővásárhely (Domonkos Nővérek) is használni fogja a hitoktatás során a Biblikus Figurákat. *Gelley Anna*

Székely János püspök ezüstmiséje – Március 6-án mutatta be ezüstmiséjét Székely János püspök, a PPKE Hittudományi Karának docense. János püspök teológiai és biblikus tanulmányait Budapesten, Betlehemben és Rómában végezte, pappá szentelték 1991. március 2-án, püspökké pedig 2007-ben. A PPKE Hittudományi Karának docense 1997 óta, ilyen minőségében éveken át a biblikus teológia tantárgyat tanította. Legjelentősebb biblikus műve „Az Újszövetség teológiája” (magyarul és angolul). 2006-tól az Esztergomi Hittudományi Főiskola biblikus tanára és rektora

Az Országút Ferences Templom teljesen megtelt hívekkel, amikor a Bíboros úrral és számos paptestvérrel együtt bemutatta

ezüstmisés hálaadó szentmiséjét. Az ünnepi szónok egykori tanára, Tarjányi Béla volt. A felemelő ünnepről részletek láthatók és hallhatók a világhálón:

A Bíboros úr köszönti az ünnepeltet

Videó: http://youtu.be/_nYYdgSjCEU

Hangok: www.biblia-tarsulat.hu/aranymszj.mp3

Beszámoló <http://www.magyarKurir.hu/nezopont/tarjanyi-bela-isten-irgalmas-velunk-nekunk-is-annak-kell-lennunk-embertarsainkkal#lightbox%5B'gs66766'%5D/0/>

Bécsi diákok levele – Amint arról előző számunkban beszámoltunk, novemberben a Bibliaközpontban vendégül láttuk az egyik bécsi szakközépiskola hat diákját. A kedves fiatalok iskolájuk jóvoltából ajándékkal érkeztek: elhoztak iskolájukból néhány komplett számítógépet. Látogatásukat és ajándékaikat megköszöntük, és levelünkre az alábbi választ küldték:

Köszönőlevél a bécsi diáklánytól és diákoktól:

Tisztelt Tarjányi Professor Úr!

Köszönetet mondunk Önnek a vendéglátásért és azért a közvetlenségért, amelyben Budepesten részünk volt. Mind az ellátás, mind a városnézés, amelyet megszervezett számunkra, mindannyiunk életében sokáig emlékezetes marad.

Köszönjük a finom ételeket és a szállást, amelyet számunkra biztosított.

A köszönő levelet, amelyet igazgatónkknak küldött, felolvasták a tanári konferencián az összes tanár előtt, és kihelyezték a hirdetőtablánkra. Mi pedig dicséretet kaptunk tanárainktól. Nagyon szépen köszönjük.

Végül pedig köszönjük a projektünkben való közreműködését. Ön nélkül ez a kezdeményezés soha nem valósulhatott volna meg, és biztosak vagyunk abban, hogy senki mással nem tudtunk volna így együttműködni.

Baráti köszöntéssel és hálás köszönettel

(hat olvashatatlan aláírás + Professor Dr. Kubiak)

Az erdélyi Katolikus Magyar Bibliatársulat

“MANDULAFÁ”

A Katolikus Magyar Bibliatársulat 2016.02.26-28 között újra megtartotta a prófétákról szóló hétvégi programját Gyergyószentmiklóson. A program jelmondata: „Elküldött, hogy örömhírt vigyek a szegényeknek és meggyógyítsam a megtört szívűeket.” (Iz 61,1)

„A mandulafa és gyümölcse héberül *saked*, azaz „ébredő”, mert tavasszal elsőként virít. Így kapcsolódik a mandulafa virágzó ágához a gondolat, hogy Jahve öröködik, virraszt a szava fölött.” Jer 1,11-12 - (Herbert Haag: Bibliai lexikon) Jahve szavának hű közvetítői a próféták.

Mit jelent a prófétaság, mi a próféta jellemzője? Megismerkedtünk a próféták személyével, majd Istennel való kapcsolatukkal, és az igaz és a hamis próféta közti különbséget tanulmányoztuk. Megvizsgáltuk, hogy ma mit üzen számunkra a próféták tanítása,

hogy jobban megértsük Isten működését életünkben, közösségeinkben. A kiválasztott személyt az Úr megtisztítja. A kiválasztott személy kételkedését, hogy nem alkalmas ő a feladatra, több ízben

láttuk a kiválasztott szentírási részekből. Azt is felismertük, hogy Isten úgy alakítja a kiválasztott próféta életét, hogy akkor is teljesíti belső kényszer hatására feladatát, akkor is mondja Isten üzenetét, ha bántják, vagy az életébe kerül. Amikor a választott nép elfordul az igaz Istentől a bálványok felé, akkor a próféták által kapja a figyelmeztetést, hogy tartson bünbánatot: „szaggassák meg ruhájukat”, és értsék meg, hogy az Úr engedelmességet kér, nem áldozatot. Izaiás és Jeremiás könyvéből vett részleteknek kiscsoportos feldolgozása egyre jobban elénk tárta az igaz próféta alakját. Csont Ede plébános úr a Deuteroizaiás történeti háttérét ismertette: az ország kettészakadását, majd az asszír, kaldeus, perzsa támadásokat, az izraeliták két ízben történő deportálását, a babiloni fogság alatti vigasztalást, melyet a próféták közvetítettek a nép felé. Kikerestük Bibliánkban a vigasz szavait, a szenvedő szolgáról szóló fejezeteket, verseket, majd a bálványokról szóló részeket.

Az Újszövetség könyveiben Jézus személyét csodáltuk, Jézust, aki az Atya szeretetének közvetítője, aki „jel”: „Itt nagyobb van” mint Jónás vagy Dél királynője. A nyelveken való szólás és a prófétálás közti különbséget értettük meg Pál apostol korintusiakhoz írt leveléből (1Kor 14,1-5).

Hallottak már Agabusz prófétáról? (ApCsel 21,8-14). Pál apostol életében keressék! Pál apostol vállalja a szenvedést, holott próféta jövendöli meg azt.

A résztvevők visszajelzéseiből szemelgetek: *„Megdöbrentő, hogy napjainkban ugyanazok a problémák a kis és nagy közösségekben, mint annak idején”* – *„Az emberek „tévelyegnek” igaz próféták nélkül”* – *„Mindig Isten hangjára figyelek, kiszűrjem azt, ami igazán Istentől jön. Megértettem, hogy a Sátánt szeretettel tudom legyőzni.”* – *„Vigasztalást találunk a Szentírásban és mi is vigasztalhatunk.”* – *„A szenvedés elfogadása, kitartás, bizalom, véghezvinni a feladatokat.”* – *„Olyan volt, mint egy zenemű”* – *„Téged dicsér a próféták szája”* – *„Köszönöm, hogy itt lehettem, elfogadtak idős korom ellenére.”* – *„Bizonytalankodásaimban erőt meríték a próféták kitartásából.”* – *„Engem feltöltött, nem fáradtam el.”* – *„Arra indít, hogy másokat is bevonjak ebbe.”*

Köszönjük Portik Hegyi Kelemen esperes úr vendégszeretét, Csont Ede plébános úr tartalmas előadásait, Magyar István helyi szervezését, Magos Gyöngyvér és a többi munkatárs munkáját. Külön köszönet Sára Tibornak, aki megszervezte számunkra a déli szünetben az örmény templom meglátogatását, és Gál Hunor tisztelendő úrnak a tartalmas bemutatót. Isten áldja mindnyájuk munkáját!

Henn Magdolna

Tagságunk egy kis csoportja minden második héten pénteken du. 5-6-ig a Bibliaközpontban **imaórát** tart, hogy Isten áldását kiesdje munkánkhoz, és imáiba foglalja minden egyes társulati Tagunk, Jótévők és Olvasónk személyes problémáit, gondjait. Kérjük, a távolból is kapcsolódjanak be ebbe a közös imába.

Az imaórák időpontja és az emlékedések témája: 2016. ápr. 1.: Jn 7,16b-18; ápr.15.: Jn 3,11-13; ápr.29.: Mt 10,24-25; máj. 13.: Jn 14,15-17; máj.27.: Jn13,34-35; jún 10.: Lk 11,9-10; jún. 24.: Ef 6,12-12; júl. 8.: Kol 3,13-15; júl. 22.: 1 Tessz 5,15-18; aug. 4.: Jn 2,23-24.

Szeretettel hívunk a közös imára (a helyszínen vagy a távolból bekapcsolódva) minden kedves társulati tagot és érdeklődőt!

Minden kedves Tagtársunknak és Olvasónknak
áldott Húsvéti Ünnepet kívánunk!
A Társulat vezetősége és a Szerkesztőség

ÚJDONSÁG!

**Megjelent Társulatunk gondozásában a
HANGOS BIBLIA
első része, amelyen elhangzik a teljes Újszövetség
a Káldi-Neovulgáta Biblia szövege szerint
Cseh Péter atya tolmácsolásában**

KIADVÁNYAINK – HASZNOS AJÁNDÉKOK

FERENC PÁPA: AZ EVANGÉLIUM ÖRÖME – Ára: 1600,- Ft.

KOCSIS IMRE: AZ ÜDVÖSSÉG IGÉJE – Ára: 2600,- Ft.

BALÁS BÉLA: HITÜNKRŐL Ára: 250,- Ft.

„MINDENKINEK MINDENE LETTEM” – Emlékeink Mihály atyáról – a 25 éve elhunyt Opálény Mihályról. Ára: ---

BALÁS BÉLA: KIS IDŐ – Egyháztörténelmi vázlatok. Érdekesítő áttekintése az Egyház 2000 éves történetének. Ára: 980,- Ft.

SZENTFÖLD – DVD – „JÉZUS SZÜLŐFÖLDJÉN MEGSZÓLAL AZ ÖRÖMHÍR” – kb. 1000 színes kép, közben az adott helyekhez kapcsolódó szövegek hallhatók. Ára: 1600,- Ft.

A SZENTFÖLDÖN – JÉZUS LÁBA NYOMÁN – DVD – felvételek és ismertetés a legfontosabb evangéliumi helyekről. Ára (szövegkönyvvel): 1.600,- Ft.

VÍZ, VÍZ, VÍZ – Vágvölgyi Éva elmékedése. Ára: 800,- Ft.

**A Hangos Biblia és a többi kiadvány
megvásárolható a Bibliaközpontban:**

1066 Bp. Teréz krt. 28. I/6., nyitva: H-Cs 9-17.

Tel: 332-22-60, E-mail: jeromos@biblia-tarsulat.hu

Bibliaboltunk teljes kínálata megtekinthető honlapunkon:

www.biblia-tarsulat.hu

Verbum Domini

---

*Egy példány ára 250 Ft
az évi négy szám 1000 Ft (+ postaköltség)*

Ezüstmisés áldás

---

manet in aeternum
